

ՀԱՐՍԱՆՅԱՆ ԾԵՍՆ ՈՒ
ԿՈՍԻՏԱՍԸ

Կազմեց
ԱՐԹՈՒՐ ՇԱՆԱԶԱՐՅԱՆԸ

ՀԱՐՍԱՆՅԱՑ ԾԵՄՆ Ու ԿՈՄԻՏԱՍԸ

Նախկապի Արդիարի Միոթյուն
Երևան 2019

ՀՅՊ 392.5
ԳԱՊ 63.5
Հ 398

**Հարսանյաց ծեսն ու Կոմիտասը՝ Կազմ՝ Ա.
Ծանազարյան - եր:**

Հ 398 «Հարեմազի» արվեստի միություն, 2019 - ու էջ:

Սույն գրքից և կից համագործընկերող ներկայաց-
նում են հայոց հարսանյաց ծեսը և հարսանեման երգերը,
որոնց գրածն է Կոմիտասը: Լիա Նախագծի Նախարարն
է՝ վերականգնել հարսանյաց ծեսի պալմարիզը՝
հարևարեցված պատմության պահանջներին:

ՀՅՊ 392.5
ԳԱՊ 63.5

ISBN 979-6036-9095-6-4
ISBN 979-0-88380-216-6

© «Հարեմազի» արվեստի միություն, 2019

արվեստի միության խոսք

«Լարենցյացի» արվեստի միության ծավալած գործունեության կարևոր մասն են կազմում մեր հրատարակությունները, մինչ օրս ԼԱՄ-ի աշակերտներ և անկախ անդամները յուր են տեսել արվեստի մեթոդներով գրքեր, պրոններ, տեսական աշխատանքներ և ձայնագրություններ:

Այս անգամ մեր ցայերև ուղղված են հանձարեղ հումորատի հարսանեկան երգերի շարքին:

Չալ ժողովուրդը մեծ թվով հարսանեկան երգեր ունի, որոնք ժողովրդական հնագույն ավանդական ծեսերի միջոցով ներկայացնում են մեր պատմական կենցաղը, մշակութային ավանդույթներն ու սովորույթները, հարսանյաց հանդեսի ժամանակ կատարված երգերը

Կոմիտայի անունակի իրաւարարական և խնամքով է հալացազոր՝ մշակելով և իր ոգեշունչ կատարումներով խթանել ազգային արժեքների տարածման ու ծաւալմանը:

Մեզ են հասել գոհարներ, որոնք ազգային մշակութային ինքնատիպ և ամուր հիմքերից են:

Երբ յում ենք Կոմիտայի հարսանեկան երգերի շարքը, մտածում ենք, թե ինչ հիանալի կիներ, եթե այս անդձագործությունները հնչեին մերօրյա հարսանեկան արարողությունների ժամանակ, ինչ հրաշքալի կիներ, որ այս հնչյունների միջոցով հաշտ երեք չմտանար իր ինքնությունն ու արմատները, այս մտորումների արդյունքում որոշեցինք զրոյց-ցնաւրում ունենալ Կոմպոզիտոր, Կոմիտասագետ Արթուր Շահնազարյանի հետ: Քննարկումը տվեց իր արդյունքը, և մենք սկսեցինք կյանքի կոչել մարտնչաց ծեսն ու Կոմիտասը հրաշարակութաւն անդձման գործընթացը: Լիախոս ենք, որ մի օր կվերականգնվի այդ գեղեցիկ և մեծախորհրդող աճանդոյքը, և հարսի ու վեռայի աստվածային օրհնությունը կզարդարվի ազգային ելետներով:

ՆԱԽԱԲԱՆ

Այս նախագծի նպատակն է՝ վերականգնել մեր ազգային հարսանյաց ծեսի ավանդույթը՝ հարմարեցված պատվա պահանջներին:

Հայկական ավանդական հարսանիքը տևել է յոթ օր, և յուրաքանչյուր օրն ունեցել է իր խորհուրդը: Այսօր հարսանյաց ծեսն ամբողջական հնարավոր չէ իրականացնել, ուստի ընտրել ենք ծեսի կիրառելի որոշ հատվածներ և կազմել մի ամպիտի սցենար, որ հնարավոր լինի մեկ օրում կատարել ազգային հարսանյաց ծեսը:

Մեր ժողովուրդը հարսին և Վեռային անվանել է Արև և Լուսին, և այդ հարսանյաց ծեսը ներկայացրել է իբրև Արևի և Լուսնի տիեզերական ամուսնություն: Հարսին և Վեռային նաև անվանել են Յազգալոր (Շեռայսո՝ Յազգիոր) և Յազոնի, ծեսը համարվել է թագավորի և թագուհու ամուսնություն: Այս տարաշխարհիկ սցանյեյի ծեսն այսօր փոխարինվել է, մեղմ առած, ակախ իշաջևող արքունով, ուսույ-խմելով, ոչ հայկական լացակուսած երգերով և օտարածին պարերանամներով ու պարերով:

ժամանակն է, որ ստեղծվի մի կազմակերպություն, որը ցանկացողների համար կարող է կազմակերպել ավանդական ազգային հարսանյաց հանդես՝ ժամանակի պահանջներին համահունչ:

Այդ գործընթացին կարող է նպաստել նաև սույն գրքույկը, որը կարող է համարվել մի նախնական ուղեցույց:

Գրցույժում տրված են.

ա/ Հարսանյաց հանդեսի մի տարբերակ՝ համահունչ պատկերապահանգներին

բ/ Հարսանյաց ավանդական ծեսի նկարագրություն (Ա. Շահ-Նազարյանի «Կոմիտաս» գրքից)

գ/ Հասկաններ, երվանդ, Լալայանի «Ազգագրական հանդեսի» առաջին հատրից, դյուռը, նկարագրված է քնդհանրական ծեսը (չէ հատրներում՝ նաև տրված են հարսանյաց ծեսի նկարագրություններն առանկին-առանկին՝ ըստ Հայաստանի տարրեր զավատների)

դ/ Կոմիտասի գրառած հարսանյաց երգերը

ԾԵՍԻ ԸՆԹԱՅԵԸ

ժամանակակից մասնագետներ

Հարսն ու փեսան պետք է հաջնեն թագվորին և թագուհուն վաճել հարսանյաց ազգային տարազ:

Սեղանների ապաստը, և հարսանիքին արևելվող ամեն ատրիբուտ պետք է ազգային մշակույթի լավագույն ու բարձրակարգ օրինակ լինի:

1 | Թագվորի տանը զարդարում են հարսանյաց “Կենաց ծառը” և հյուրերով վրան մրցել (երգում են ծառն օրհնելու երգը՝ «Երկնից, գետնից սուրբ զորութունով»):

2 | Թագիրը և թագվորի ընկերները հարսի՝ թագուհու տուն են տանում՝ նրա հանդերձ: Երբ հասնում են հարսնատուն, առաջինը լուր է տալիս Աղվեսը (Աղվեսը թագվորի կողմից ընտրված անուն է, ով զանազան կատակ-«օլիմպեր» է ստացում՝ ուրախացնելու մասնակիցներին):

3 | Թագիրակինը հարսի ընկերուհու հետ հազցնում է հարսի շուրջ:

Աղվեսինը հարսի գուլքն են անում՝ երգելով - «Ասեմը շնորհավոր», «Եղևիկ»:

4 | Թագիրը Կենաց ծառով զալիս է հարսնատի (հարսին հայրական տնից տանելով):

Փչում է զուռնան, հարսանգավորները սլաքում են, ապա երգում են «Խնամի» երգը: Մտնում են տուն և շնորհավորում:

5 | Հարսը նստած է սլաքին: Երգում են «Եյի, եյի» երգը, և հարսը ուղի է ելնում:

Հարսի անունից մեկը երգում է հրաժեշտի երգ-լացը՝ «Դուն հայսմ մերիկ, եկած կտանես ըստ կրոնիկ դալարիկ»:

Հայրական տնից դուրս գալիս հարսը համբուրում է տան դուռը: Լախցան հարսի դուրս գալը թող փակում են տան դուռը:

6 | Փեսայի մեջքին կապում են երկար նարոտ-թաշկինակ, որի ծայրից քսած՝ հարսը քայլում է նրա հետևից (սկիախ եկեղեցում պատկարարվելուց հետո է հարսը քայլում փեսայի կողքին): Ամենը գնում են եկեղեցի: Կատարվում է պատկի արարողությունը:

7 | Պատկադրությունից հետո բոլորը գնում են հարսանգատուն:

8 | Ուրախ, աշխույժ շուրջալարով ու երգով մեջտեղ են կանչում փեսայի մորը՝ երգելով «Թագվորի մեր, դուն արի, տե՛ս՝ քեզ ինչեր ենք քերեք» կատակ-պարերով:

9 | Թագվորի մայրը մտնելում է թագվորին ու թագուհուն, լախաշ է գցում ուսերին, մերթ է տալիս: Ջուրը ուղղով ջարդում է իր ուղեքերի առջև դրված ափսեները և առաջ անցնում:

10 | Թագվորն ու թագոհին նստում են իրենց տերերը:
Խումբը երգում է թագվորազույցեր. «Թաղենք, բերենք մեր թագվորին», «Թագվոր, բարով, հազար բարով»:

11 | Նախքան քեֆը սկսելը խնամիների «բանակներին» միջև մենամարտ է տեղի ունենում՝ թագվորի Ծափն տիրանալու համար. բերում են մի պարան, և խնամիների կողմից ընտրված մարդիկ զուռնա-թմբուկի նվագի ներքո սկսում են ցաշել պարանի ծալրերից: Հաղթող կողմը (թագվորի կամ թագոհու) տիրանում է Ծափին:

12 | Ամենքը ուղի վրա են գրուցում են, իսկ Արյեսը պատվելով կատակում է կրակից հետ: Ծաղրածուն զգաղեցնում է երեխաներին: Հանդիսավանկները դիտում են կերակրո պարուստեղու արարողությունը, թուխրում թխվում է բալաշը, պատրաստվում են մյուս համեղ խորտիկները: Կենտրոնում դրված են ազգային գեղեցիկ կոճեր, գինույլի կարաս, որից շեղծվով-գինի են լցնում բաժակները:

Այս ընթացքում երգով կանչում են փեսայի իրեն ու մորը, որ օրհեն թագվորին ու թագոհուն:

Երգում են «Գացե՛ք, բերե՛ք թագվորամեր, թագվորա՛հեր...»:

13 | Հարց մտնելում է թմբին և աղ է գցում կերակրոի վրա:

14 | Բոլորին բաժակվում են երգելի բաժերը, որպեսզի ընթացքում միասին երգեն:

15 | Սկսվում է կերուխումը: Սերսանապետը քեֆի ընթացքում կենացներ է խմում: Ցուրաքանչյուր կենացին հաջորդում են երգ, պար, ներկայացում և այլն:

Սեղանապետի կենացներից են.

- 1 | Բարոյ տեսանք
- 2 | Թափերի և բազուխի կենացը - շնորհավորում են քյորը:
Երգում են «Ըն արև, երկնից արև, տեսնո՞ւ եմ որն ես, «Անձեմ, եղբա՛ս
իմ յարը» պարծեղը:
- 3 | Լոկապանների ծնողների կենացը
- 4 | Թափերի կենացը (Յոգ՝ «Բաժակը տվե՛ք քալորիկ»)
- 5 | Տասրիկ-պասիկների կենացը
- 6 | Երկնորսակի քանդակների կենացը
- 7 | Թոյր-Եղբայրների կենացը

8 | Բահալի կենացը (երգում են «Ձայն մը հեղեղ եղբորմի», «մենք բաց տոհմի զավակներն ենք»)

9 | Ընկեր-ընկերակիների կենացը (երգ՝ «Քարի գեղեցիկ ընկերը մարդա»)

Յանադալի կենացների արակներում տեղի են ունենում զանազան բաներ.

ա/ Աշուխների միջույ՝ հարսի գեղեցկությանը գովելու: Հաջորդ աշուղը նվեր է տալու:

բ/ Յագվիղը ցրեն է շաղ տալիս, որ տարին քեքսառան լի-
նի:

գ/ Երգ-ներկայացում՝ «Իստ ու կես կրոնկ ունեմ»

դ/ Ավետուրը հարսին ալել է տալիս, և հարսը մի փոքր տեղ ալլում է:

ե/ Աղվեսը գորգվում է հարսի կողից և նվեր տալնալով՝ վերադարձնում է կողիցը, որ հարսը պարի:

զ/ Հարսը ելնում է պարելու (երգում են «Տուրիկ տուրիլը»):

Հարսը պարում է (հեղում է պարերանակը):

է/ Յագվիղի և բագուռու պարը:

ը/ Տերտերի հանդերձով մեկը՝ խաղը հեղին խղում է քալի-
րի թուրը և բացախկում.

- ժողովորդ, ես թու՛մ հարսի լեզուն կտրելու եմ:

Աղայանց-պարխառանց են անում, նվեր տալիս, որ հարսի լեզուն չկտրի:

թ/ Հարսանկաց հանդեսի ընթացքում, բացի զանազան պարերանակներից, հնչում է նաև ըստ ժողովրդական ուրախ երգերի ու պարերգերի շարան, ինչպես նաև «Անգրուոհի ցան», «Դ՛՛, հ՛՛, զն-
զը, զնզը», «Մնամի ցան, եկն էմ, եկն» և այլ երգեր: Այդ ընթաց-
քում բոլորը միասին երգում են իրենց բաժանված երգերի բառերի
օգնությամբ:

ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ՆԱՐՄԱՆՑԱՅ ԾԵՍԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՆԱՐՄԱՆՑԱՅ ԾԵՍ

Նառվաճենի Ա. Շահնազարյանի «Կոմիտաս» գրքից

Նայկական գալյառներով հարսանյաց ծեսն ուներ թե՛ տաղեր-
րուբյուններ, թե՛ ցերիակություններ: Իհարկե, կային նաև արթալա-
ղումներ ու ազգային բուն ավանդույթներից չեղումներ:

Կոմիտասը կարող էր գրածել բազմաթիվ հարսանեկան երգեր
ու պարեր, բայց նա փնտրում էր նախնական ծեսը, որ փոխանցվել

եր դարերի խորցից և ծվեն-ծվեն լինելով՝ մաս առ մաս պահպանվել այս ու այն գյուղերում:

Կոմիտասը հենց լսում էր՝ մի տեղ հարսանից կա, գնում էր առանց հրավերի: Միև մարդ, առավել ևս հայ հոգևորականը միշտ էլ ցանկացի հյուր էր նման հանդիսության ժամանակ:

Էնչու չէր գրասեղ հարսանկաց որոշ երգեր, քանի որ դրանց երգում էին փակ սենյակներում, երգում էին հարսի ընկերուհիները հարսի հավար: Վարդապետը ստիպված էր դրանց ակնհայտ ծաղրով լսել սենյակից դուրս՝ մի տեղում աննկատ կանգնած:

Յուրահատուկ էին հարսանկաց երգերը, դրանց եխեղները, Կոմիտասի համոզմամբ, զայնս էին հնագույն ժամանակներից: Դրանց խորհրդավոր մեղեդիներ էին, որովհետև այս ծեսը պատկերում էր Արևի և Լուսնի ամուսնությունը: Փեսան հավարվում էր Արևը, իսկ հարսը՝ Լուսինը:

Տոթերյա ծեսի յուրացանչյուր օրը նվիրված էր մեկ լուսատուի: Առաջին օրը Լուսնի օրն էր:

Երկրորդ օրը՝ Երևակի օրը, հարսի ձեռքերը հիմա էին դնում, հինալուծ ձեռքերին նախը-խորհրդանիշներ էին նկարում, և հարսի ընկերուհիները երգում էին հարսի հավար:

Երրորդ օրը՝ Փայլածուի օրը, զայնս էին հարսին հայրական տանից տանելու հարևանն էր:

Չորրորդ օրը (կենտրոնական օր) Լուսնբաջի օրն էր: Կատարվում էր պանկարության բռն արարողությունը եկեղեցում, իսկ տանը շարմանակվում էր ծոցովորդական ծեսը:

Հաջորդ օրը՝ Առաստուի օրը, առավուրից կերվում էր, երգ ու պար, և անպայման պարում էին հարսն ու փեսան, և այդ պահին փեսան տան մեջ ցորեն էր շաղ տալիս՝ ստանալով ցանելու իրավունք, քանի որ շամունեացածները իրավունք չունեին ցանցս կատարելու:

Վեցերորդ օրը՝ Հրատի օրը հարսն ու փեսան մտնում էին ամուսնական առաջատար:

Տոթերորդ օրը (վերջին օր) նվիրված էր Արևին: Առավուրդան երիտասարդները հարս ու փեսայի հետ քայքայանում էին տան

կտորը և Արևին ձուլված երգերով դիմադրում էին արևածագը: Եվ ամեն օր ու պահ ունեւ իրեն հառուկ երգը:

Դա տիեզերական ծես էր, և որսախույզուք մաքրու ներսում էր Այդ հաքսանիցին չկար հանդիսանալ, ամենքը մամաակից էին:

Կոմիտասը զարմացել էր ափսոսալով, թե այսքան դարեր ինչու որևէ մեկը ուշադրություն չէր դարձրել այս ծեսին, ոչ ոք չէր գրանցել այդ տարաշխարհիկ երգերը:

Ծեսի գլխավոր մասն է բազմյորի ծառը, դա Կենաց ծառի խորիր-դանիջնէ: Ծեսան կոչվում է բազալոր, հարցը՝ բազոհի: Միա-զար-դարում են Կենաց ծառը և գոլում: Ծառի գոլքի երգում Կոմիտասը լսում է իր նախնւյաց գորջան գուսանների երգի բառերի հետո ար-ձագանքը.

Երկնից, գետնից սուրբ գորուքունով
Այն ծառն ծաղիկ էր,
Ծառ ծաղկեցալ,
Ծառ բազմեցալ
Կանաչ ու կարմիր:

Կենաց ծառի այս երգը հետագայում Կոմիտասը բազմանայեց երգչախմբի համար պնախ, որ մյուս ձայները բարձրանում էին նրորդեն և հնչում կանաչ-կարմիր ծիածանի մեջ:

Նարսանյաց ծառերը, մի ցնդեսևնոր նմանություն ունեալով հանդերձ, տարբեր վայրերում տարբեր նն ու տեւց ունեն: Ծառի գոլքի երգերում թվարկվում են զանազան րույտերի ու ծառերի անուններ. «Թազվոր, քո ծառն էր խնկեկնի», հետո՝ արմալենի, կշե-կի, մորեկի, թզնի, նսեկնի, խնկորեկի և այլն: Կոմիտասը գիտեր, որ տարբեր երգերով գովերգվող այս ծառը հաքսնաւի օրը «պա-տերազվի» պատճառ է լինելու, քանի որ, ծեսի համաձայն, հարսի ու փեսայի քարեկամները՝ իբրև երկու «քանակներ», կույրու էին՝ բազմյորի ծառին տիրանալու համար, ծառը բոնում՝ էր փեսան՝ կանգնած կտորին, և ու կկարողանար հասնել նրան և դիպցել ծառին, նրա կողմն էլ կհամարվէր հաղթողը:

Իսկ իրեն ծառը երգերով գովելուց հետո մի նոր երգով խումբը կանչում է փեսայի հորն ու մորը:

Գացե՛ք, ասե՛ք,
Թագվորա՛մեր,
Ժառոյ գոյած է...

Գացե՛ք, ասե՛ք,
Թագվորա՛մեր,
Ժառոյ գոյած է...

Գացե՛ք, ասե՛ք,
Թագվորա՛քոյր,
Ժառոյ գոյած է...

Գացե՛ք, ասե՛ք,
Թագվորա՛միրս,
Ժառոյ գոյած է:
Շորս գոյզ գոյաջա,
Այի թաշկինակ
Ժառ գոյլոյինն է:

Գացե՛ք, ասե՛ք,
Թագվորա՛քոյր,
Ժառոյ գոյած է:
Երկու ձևձող,
Անկ գարն հաց
Ժառ գոյլոյինն է:

Իսկ հայսօր տանը ընկերակիները հոսում են հայսօր մազերը,
հագցնում են չորեքն ու եղբուն: Այդ եղբորից Կոմիտասն առանձ-
նացրեց մի երգ, որսերդ հիշվում են Արարատները: Երգը հայոց ու
սլաւոսլաւսկի ձևով է.

- Եղինկ, դու ո՞ր սարն ես արծեց:
- Ամիս-Ամաիս սարն եմ արծեց:

-Եղիմի, դու հի ջուրն ես խել:
-Աստն աղբյուրի ջուրն եմ խել:

-Եղիմի, դու հի սարն ես ցնել:
-Հայրց մնի սարն եմ ցնել:
-Եղիմի, դու հի ծառն ես ցերվել:
-Ծառ խնկենը ծառն եմ ցերվել:

Այս ընկերոհները խորհրդանշում էին լուսին շրջապատած աստղերը:

Ավանդության համաձայն՝ արևը թագավոր է, լուսինը՝ թագուհի: Լուսինը շրջապատության է ուղարկվում այն ժամանակ, երբ արևը աշխարհը ցնած է լինում, որպեսզի ոչ ոք չձարողանա իրեն տեսնել: Եւ գրասենցի է ուղարկվում՝ շրջապատված աստղերով, որոնք իր կույս ընկերոհներն ու նաժիշկներն են: Լուսին թագուհին ծով բաքիցներ է սփռում աշխարհի թղոր արարածներին, մեկ-մեկ էլ անթխածությունից իր դեմքը ծածկում է անաչ ցողով:

Իսկ փեսայի տանը գոյում էին թագվորին ու հիշում ծաղիկների տեսակները:

Թագվոր, ինչ բերեմ քո նահա,
Ձո կանաչ արևու նահա,
Անթառամ ծաղիկ, որ կբազմեր,
Բազմեր քո արևու նահա:

Գոյում էին նաև թագվորի ձիուհ:

Մեր թագվորն էր խաչ,
Խաչված խաչ ու մաչ,
Պաակն էր կարմիր,
Արևն էր կանաչ:

Մեր թագվորն էր խաչ,
Հայրց խաչ ու մաչ,

Ձիռվն եր հրեղեն,
Բազվորն եր վրեն:

Հարսակիցի ամենահուցիչ պահն է հարսին տնից հանելը: Արարո-
դարբանը զաշյունի հեռուել է Կոմիտասը:

Հարսը ծնված օրից ապրել է հայրական օգտխում. իր մանկույթ-
յան քանկ հուշերն են քնածուժ այդ տան ամեն մի անկյունում, և
որքան մոռեցնում է հոր տնից դուրս գալու պահը, այնքան հուզվում
է հարսը: Բողը երեսին, գլոճը կանս՝ Խառած է դեռ՝ շրջապատված
կանանցով: Կոմիտասը չի տեսնում, քայք գիտի, որ իրեն մոր կաթը
կթում են հարսի գլխին, որ մոր կաթի պես անարատ լինի, և աղ են
քանում վրան, որ աղի պես համով լինի հարսը: Արդեն պահն է, որ
հարսը ուրցի ելնի քայի դեպի դուռը, քայք չի եկնում, ասես քույրացել
են ուրեղը, և ահա խումբը երգում է ամենահուցիչ երգը, և երգելով
հորդորում են հարսին ելնել ու գնալ. «Ելիր, ելիր, ելիր...»: Երգի մեղե-
դին ասես դուրս է կանչում երկնքում պահված լուսնյակին ու նրան
շրջապատող աստղերին. հարսը լուսինն է, որ պիտի ելնի ամպե-
րի միջից՝ սահուն ու հեռու-հեռու... Եվ լայն է երկնքը: Արևի ձայնը
խորհրդավոր հեռուներից կանչելու է լուսինն...

Աչքերը փակ լսում է Կոմիտասը ու չի գրանցում երգը: Նա հաս-
կացավ, որ այդ երգը երեք չի քաղմանալի: Կն կարսի միայն
իր սրտում, և այդ երգը երեք, երեք չի ելնի բեմահարթակներ,
այլ կմնա հարսի ցողի տակ պահված, խել հեշյուններն ցնդախշո
կմնան հարսի հայրական տանը... Սկսեց երգել խումբը «Ելիր»-ը, և
հարսը լաց եղավ:

Ելիր, ելիր, ելիր,
Երդիկ լուսացավ,
Ծառեր ծառ եկան,
Տեղևներ քափալ, մին...

Հարսնաւը եկաւ վերին կայերեն,
Հինն քեռեցին քոքի ձայերեն,
Հարսնաւը եկաւ գեղի վերուն,

էիմեն թերեցին ծտի թւերով:
Ելիր, ելիր... ելիր,
Սարեր, ձորեր, մի, ցածրեցե,
Ցորը աղբոր քուրը ջուկէ կտանեն:
Աղջի, հարսնաւոր եկա՛վ գերի վերսեն,
Քեզի քո՛ւ թերեց թոյ՛ի թերեւրեն:

Միգուցե սա է ծեսի ամենախորհրդալիւր պահը, հարսը նստած է, դեռ չի քարնաւում: Հենց ուղի ելնի, կականի սրբազան խորհուրդ տիեզերական, նա է կրողը կյանքի, ինքը կանցն է, նա կանց կտա ու կծնի մի արեամեանով և նրա համար կերգի նայնթներից իրեն փոխանցված արեամբ օրորը, և օրորոցից քիչ հեռու՝ օջախում, կրօնկտա այն կրակը, որ վառել են նախնիք հազարամյակներ առաջ քարանձախում ու պարել են շրջանաձև շրորքը՝ դանդաղ ու վեհապանծ... Լա՛ւ ուղի կեկի և կզնա արարելու մի նոր կյանք, ուղի կեկի ու կզնա շարունակելու ցեղը և փոխանցելու ցեղի ոգին... Ահա այս փխրոմն արարածի մէջ է ամբարված խորհուրդը խորին՝ սուրբ հայրենիքը... Ինքը մայր իողն է, հողը, հողը... (Վերջ ելիր, ելիր...):

Հարսը լալով ուղի կանգնեց:

-Երգի՛ր, լացի՛ր, լացի՛ր...առաջին ցնկերունիները: Ծեսի համաձայն՝ հարսը պիտի երգի հրաժեշտի երգը, և նա սկսեց երգել լալով: Երգի հնչյունները հեծկալոցի հետ փափուկ շեշտով թոյում էին վեր... Կամոսաւը, հեռու կանգնած, առանձնացել ու խում էր աչքերը փակ և տեսնում էր հույունց-հույունց արցունքների կաթիլները՝ փոխված հնչյունների: Հետո Լուսազրեց հարսի լացը և հեծկալոցից վեր ելնող ձայների վրա նշանակեց փափուկ շեշտեր: Լուսազրած երգում ելնում է, որ լացի ժամանակ հեծկալոցի պես ելնեցը չունցը կտրում ու վեր է ելնում, հետո, նուրբ շեղվելով ու փուլ զալով, գորգլոր իջնում է վար...:

Հարսի հայրն ու մայրը, քույրերն ու եղբայրները կարող աչքերով խում են հրաժեշտի լաց-երգը.

Մերին դոն հալալ,
Մերին դոն հալալ,
Եկած կրտանեն
Քո սքանչել դաբար:
Քուրդին դոն հալալ,
Քուրդին դոն հալալ,
Եկած կրտանեն
Քո սքանչել դաբար:

Կոմիտասը լուր էր այդ երգերը, մասնակցում ծեսին և մտածում, որ ինքը միայն զբառում է երգը, բայց ինչպե՞ս փոխանցել ծեսի ոգին, պատկերը, զույնը, տրամադրությունը, շարժումը... Չէ՞ որ եթե այս երգերը մի «ո» ինքը թե՛ հա՛կի, միևնույն է, կիսատ բան է մնալու ոմնկերի համար, և եթե նույնիսկ ծեսը բառերակառուցված թեմաերգյի ու ներկայացմի, դարձյալ տեղ չի հասնելու այն, ինչ ապրում ու զգում է ինքը հիմա, որովհետև այստեղ չի կարող լինել հանդիսատես, այստեղ ամենքը, ինքն էլ նրանց հետ, մասնակից են ու գործող անե՛: Ամենքը մեկ մարմին ու մեկ հոգի են: Կոմիտասը գործածում էր «հանայնցի ոգի» արտահայտությունը, և երբ ցնադատում էր մի անորակ երգ կամ երգեցողություն, ասում էր, թե բացակայում է «հանայնցի ոգին»:

Կոմիտասը, լինելով հայ եկեղեցու սպասավոր, ինչպիսի նայում էր, թե ինչպես է ժողովուրդը պահպանել լույսի հին հավատքի ծվենները, թե ինչպիսի երկուրյածոթյամբ են պաշտում օջախի կրակը, քանի որ այդ կրակը նրանց համար նաև գերդաստանի շարունակությունն ու հարատևությունն է, և այդ կրակի ծովքը ցեղի հարատևությունն է, և գյուղի ամեն տուն կոչվում է նաև ծով: Երբ ասում ենք այսօրան ծովն կա, նշանակում է՝ այսօրան ընտանիք կա: Հարսանյաց ծեսում միաժամանակ պնայսի բաներ էին տեղի ունենում, որ Կոմիտասն անկարող էր միաժամանակ տեսնել դրանց, ուստի տարբեր հարսանիքներում ինքն էր ընտրում, թե այդ պահին որտեղ լինի՝ հարսի տանը, թե փեսայի, չէ՞ որ միաժամանակ երկուսի համար էլ երգում էին գուլքի երգեր:

Միա մի մեծ հարսանիքում հասել է այն օրը, երբ հարս ու փե-

սային եկեղեցուց շեղում են փեսայի տուն. ճանապարհին հասնով պար են պարում, որ կոչվում է «Փեսայադը»: Կոմիտասն արդեն գրառել էր այդ պարերգանակը, և հիմա նա փեսայի տանն է, հետևում է, թե մինչև հարս ու փեսայի զայր փեսայի մայրն ինչ արարողություն է կատարում: Մայրը մի տաժարակի վրա դրեց չորս հաց, մի ափսեի մեջ՝ կրակ, կրակի վրա խոնկ լցրեց և նախ պատեցրեց օջախի՝ բոխի շուրջը, ապա՝ տան չորս անկյունը, որտեղ ոգիներ կան: Կոմիտասը մտածեց, որ երգերից մեկը քաղականացնելիս պետք է որ ձայներից մեկը ստեղծի պատվելու տապալիքություն և հետո ծնի պես քարճառնա ու տարածվի չորս կողմ՝ ապահովելով օդ ու տաքածություն... Շեշտ է ասել՝ ձայներով արտահայտել այս ամենը, ձայներով փոխանցել ծխի ու խոնկի հոսը և չափումը, օջախի ջերմությունն ու մոր վեհությունը, քայլը, տարազի նախը, նախը... Այն եղև նախը, որ կա զորքի վրա, հազարավանդների ժայռապատկերներում և հարսից՝ հիմարվ նախազարդված ձեռքերին: Հաճաքմեցին հարսանջարփրները հարս ու փեսայի հետ, և նախքան նրանց տուն մտնելը փեսայի մայրը, ափսեով կրակը ձեռքին, դուրս եկավ բակ և պատվեց հարսանեկան զույգի շուրջը, իսկ երբ մտան տուն, հարսը երեք անգամ պատվեց բոխի շուրջը, այնուհետև փեսայի հետ ծովնի իջան և համբուրեցին օջախի շուրջը: Հարսը հորանց տնից ընթան օջախի փխիղը զցեց օջախի մեջ: Չետո նրանց համբուրեցին ամենատարեց ազգականի ձեռքը, վերջինս էլ օրհնեց նրանց, որ երկար կյանք ունենան, միշտ վառ պահեն օջախի կրակը, և միշտ ծխա եղիկը: Կոմիտասի աչքերը փայլեցին, այր, այր, այն երգի վերջին ակորդը պիտի լինի համբուրի նման, տաք օջախը համբուրելու պես, ամենատարեց ծերունու՝ հորից ճաքճած ձեռքը համբուրելու պես, դրանք եղև քանն են՝ օջախն ու ձեռքը... Կրակի համբուրի ելևեղը, ինչպես Արևամոր օրորի ելևեղը, ինչպես Արևի կակի ելևեղը... Եվ այդ ակորդը պիտի առնի ճանապարհի հետ քաշլի ու մարի, դրուհետև արարողությունից հետո հարս ու փեսան հետ-հետ են գնում, դրպեսի օջախին թիկունք ցույց չտան, քանզի դա մեղք է համարվում:

Եվ ինչպես են իրար հաջորդում ծայրահեղ տարբեր զգացում-

Ներ... Այս խորհրդավոր պատիճ լուսններ առաջ փնտալի մորը տնից
դուրս են կանչում մի գվարթ ու կատակալիկ երգով՝ ասելով, թե իր
համար կով կթող են քերել, տուն ալյուղ են քերել, վերջում էլ թե՝ սև-
զեր փետուրով ու գլուխ դմիտղ են քերել: Կոմիտասն առաջ գրաւել
էր այդ երգի այլ տարբերակներ և իրենք որպէս էր, որ հանդիպել է
ամենաաշխույժ և արագ տարբերակին:

Թազվորի մեր, դում արի,
Տե՛մ քեզ ինքեր ենք քերել:
Թազվորի մեր, դում արի,
Քեզ չորս քերող ենք քերել:

Թազվորի մեր, դում արի,
Քեզ թաղդ ալյուղ ենք քերել:
Թազվորի մեր, դում արի,
Քեզ կով կթող ենք քերել:
Թազվորի մեր, դում արի,
Քեզ ճաշ եփող ենք քերել:
Թազվորի մեր, դում արի,
Քեզ գլուխ դմիտղ ենք քերել:

Անցան ամիսներ, միևնույն Կոմիտասը մեկ ուրիշ հարսանիքում
լսեց իր վնասոյած այն երգը, որտեղ փնտալ ու հարսն անվանվում
են Արև և Լուսին: Հարսանքավորները՝ բաժանված երկու խմբի, եր-
գեցին հարց ու պատասխանի ձևով.

-Էն արև, երկնուց արև, տեսե՛ք՝ էն որևէ:
-Էն արև, երկնուց արև, մեր թազվորն է:
-Էն լուսին ամպերի մեջ, տեսե՛ք՝ էն որևէ:
-Էն լուսին ամպերի մեջ մեր թագուհին է:

Տարիներ կանցնեն, միևնույն Կոմիտասը կաւորողացնի ծեսը:

Կոմիտասը հասկացավ, որ այս ծեսը կարծես մի մեծ ու վարչ-
շահան առաապելի մի մասն է՝ կից վանեցիների այն հաւատա-
լիցին, որ Արևը մի մանուկ է, որը, աղյուծի վրա նստած, սքաւում է

երկնքում, հետո մայր է մտնում Վահա լճում: Հետո էլ Արևը մեծացել և ամրանացել է Լուսնի հետ: Այս ծեսն աղոթելից է զադի:

Շուգ դարձել է կանաչ-կարմիր արև, ծիածանաբան շողջողուն երկինք, ճամապարտի դեպի հացրենի Կենաց ծառ, դարձել է հացրենի անդառառանների վրա թևածող ոգու երգ ու կանչ, ամրանալովն երկնքի ու երկրի, արևի և լուսնի, որից ծնվելու է գողթան երգիչների երգած «Վահագնը»՝ արևաչ ու հրեղեն...

Պսակի հաջորդ օրը՝ Կոմիտասից հետո՝ երեկոյան, սկսվեց մեծ պարը՝ «Շորորը»: Կոմիտասը վեր թռավ տեղից և կանգնեց շողջապարի գլխին: Արևգահալը սկսեց «Շորորի» մեղեդին, թնայցին թմբուկի վեհապանած զարկերը: Կոմիտասը ծոցից հանեց թաշկի-Նալին ու թափահարելով թարծրացրեց, բոլորեց պարաշրջանը: Պարողները նեղևները միացրին իրար՝ ազդեցելով ճնշյթները, և սկսեցին շորորալ դանդաղ, աննկատ, վիամիման ասես մեկ մարդ էր պարում: Հայացքներն ուղիղ, զրոյթներն ուղիղ ու անջարժ պահած՝ շարժաւորում էին «Շորորի» ափքը՝ պարաքաջելով գծելով հին Նախը՝ ասես աստղնազործելով:

Կոմիտասն սկսեց շրջանը դանդաղորեն տանել ձախից աջ՝ վեր-վար շորորալով ու ասես օդի միջով աջ տափելով:

Արիւնը Նվազեց Արևի կանչի ելեւելը, սրիւնը կակեց հեռո՛հեռո՛ւ...

Նախալեղին՝ Հրատի օրը՝ զիշերը, թագփրի վրաչից հանեցին կանաչ-կարմիր Նարոնը... Տույցը մտալ առաջաւոր:

Հարսանյաց ծեսի յոթերորդ օրը Արևի օրն է:

Կոմիտասը չէր քնել զիշերը, անհաւքեր սպասում էր լուսամուրին, երբ Նոր-Նոր պիտի լույսը թացվի՝ մինչև արևի երևալը, որով հետո երգելով կանչելու էին Արևին:

Լուսամուրին Կոմիտասն արդեն տան բակում սպասում էր, երբ հարս ու վեհան ջամհանագածների խմիչ հետ թարծրացան տան կտոր, կանգնեցին երեսով դեպի արևելք: Խումքը սկսեց երգել ու կանչել արևին մեկ աչլ անմուլ՝ «Վահե, Վահե...»՝ ողջունելով առափառին՝ այգին՝ «եգին»: Երգեցին ախքան, մինչև երևացին արևի շորերը, հետո ծագեց արդար արեգակը:

Էգ, բարև, այ եգ, բարև
Եգ արևուն տանք բարև,
Տա՛նք թագա՛սրին շատ արև,
Վա՛հ՛՛՛, Վա՛հ՛՛՛, Վա՛հ՛՛՛...
Էգ, բարև, այ եգ, բարև
Եգն արևուն տանք բարև,
Տա՛նք թագա՛հուն շատ արև,
Վա՛հ՛՛՛, Վա՛հ՛՛՛, Վա՛հ՛՛՛...

Եվ երբ արևի հազարագույն շողերը զարդարեցին երկինքը,
Նորապսակները փոխեցին երգեցին «Առաջնունն բարի լուս» եր-
գը:

-Առաջնունն բարի լուս,
Աստված պահե՛ ամենուս,
Թող դու գա լուս թշամուս,
Լորեն... լոր իմ, լուս լորեն:
-Զագար երեսն է՛ն աշոր,-
Տա՛վու-գունա յա՛նցուցին,
Կանաչ-կարմիր հագեցուցին,
Տարան ժառը կայնեցուցին,
Այնտարան կարդացուցին,
Ձեռը ձեռին տո՛նցուցին:
Տո՛ն, տո՛ն, տո՛ն...

-Առաջնունն բարի լուս,
Բարև առա՛նք արևուս,
Բարին համե՛ն արևուս:
Առաջնունն բարի լուս,
Արևն ելա՛յ ապրի ուս,
Արի՛ երթանք դար ի դուս:
Առաջնունն բարի լուս,
Աստված պահե՛ մեր երկուս,
Լոր, ուկի տուն իմ հոգուս:

ՀԱՐՍԱՆՑԱՑ ԾԵՍ

Հասկանե՛ք Երվանդ Լալայանի
«Ազգագրական հանդեսից»

1 | Երկու-երեք օր առաջ սոցիալական հարսանիքի են հրավիրում փեսան և նրա քայլորդ՝ զոռեան առաջը և ձեռքում մի շիշ արաղ: Տան առաջ տանտերը հարգանքով ցնդոնում է նրանց և մի քաժակ օղի է վաճելում նրանց ձեռքից՝ իբրև նշան, որ նա ցնդոնում է հրավերը, պատրաստվում է գնալ հարսանիքի և սաջու (սվեր) տալու: Նրանցից ով կամե յոնի սաջու տալ, օղի չի ցնդոնում և առաջին ցնդից վաճելուց հետո աչև չի մասնակցում հարսանիքին: Սաջու տվողների համար առաջին ցնդի համար ցնդիցից հետո առանկին կերակուրներ են պատրաստվում:

Ուրաք օրը հարկավոր է հրավիրել քալորին... Փեսան, նրա ազաքները, հայրը, մայրը, քույրը և միտ բարեկամները գնում են քալորին հրավիրելու:

Փեսան վերցնում է իր հետ շաքարի կտորներ կամ խնձորներ, նրա մայրը կամ քույրը՝ մեծցին մի փուխը ծաղիկ (մեխակ, մախ-միտ ծաղիկ, հոտաւետ յորացած կամ կանաչ մարգառ և այլն), իսկ ազաքները՝ զավաթով գինի մի բաժակ ափսեի մեջ՝ շուրջը յոր միտը շարած: Փուխը մատուցվում է քալորակնոցը, իսկ մնացյալներին՝ մի բաժակ գինի:

Այսպես է քնում, երբ քալորը և փեսան միևնույն գյուղում են, իսկ եթե ջուկ գյուղում են, այն ժամանակ քալորը գալով փեսայի տունը, այնտեղ է պարտաւորում ծաղը, որ պարսկախաչերի մեջ կոչվում է ուրջ:

Փեսայի և հյուրերի հաճաքվելուց հետո ամենքը, միմյանց կից բոլորի խտելով, սկսում են բարձրաձայն գոգել ուրջը, որն ունի իրեն հատուկ երգեր: Ամենից ատաղ գոգում է քալորը՝ ուրջը մեռ-ցում բռնած, այսինքն՝ նա ասում է երգից մի տուն և ապա տալիս է կողքի նստածին, որը նույնպես երգելով մի տուն, տալիս է երրորդին և այլն: Այսպես ուրջը պտույտ է անում մինչև երգի աւարտը:

Ուրջը, կամ, ըստ մեր ժողովրդի, ծաղը, կազմված է մի գլխավոր փայտից, որի շուրջը բեռ բարձրանում են ձյուրիներ: Արանց, ինչ-պես և գլխավոր փայտի վրա շինած են խաչան փայտեր, որոնց ծայրերում տնկում են խնձորներ: Գլխավոր փայտի վերին ծայրում դրած է հողիգործական դիտքով խաչ, որ կոչվում է կաքավ և նրա խնձորները՝ գլխախնձորներ: Բացի խնձորներից ուրջը զարդալով են նաև գույնզգույն թելերով:

Ուրջի գովասանական երգը երգում են այսպես.

Ես քաղն եր խաչ,
հաչի կոթն եր խաչ ու մաչ,
Ընդհաւիր պամեր,
Արւոյ եր կանաչ:

Եւ քազն էր խաչ,
հազի կոթն էր խաչ ու մաչ,
Ընդհալոր քազոսիդ,
Արևդ էր կանաչ...

Ապա կանգնում են՝ քողովի շրթալամ և, թազալորին կանգ-
նեցնելով շրջանի կենտրոնում՝ երեսը դեպի աղոթարան (արևելք),
ազաքները գոլում են նրան հետևյալ երգով.

Թազվոր, ինչ բերեմ քեզ նման,
Գարնան վարդն որ կրացվի,
Հոռն արևուդ նման:

Թազվոր, ինչ բերեմ քեզ նման,
Լարգիզ ծաղիկն որ կրացվի,
Հոռն անուշ արևուդ նման:

2 | Թազվորը, քալորը և ազաքները գնում են ուղիքս օր փե-
սայի զոցանցին այցելության: Փեսան համբուրում է նրա ձեռքը, իսկ
նա՝ փեսայի երեսը: Փեսան և քալորն ստանում են զույգալ, արխա-
լուդ և այլն՝ ըստ կարողության: Ապա պատվում են գյուղի մեծերի
մոտ, համբուրում է փեսան նրանց ձեռքը, ծաղկեխոնջ է մատու-
ցում նրանց՝ իրեն հրավիրման նշան, և նրանց էլ համբուրում են
նրա երեսը: Այս հրավերը կոչվում է խարնախ խաբար:

Հրավերի հետևյալ օրից քալորը միշտ իր ձեռքում պարտեցնում է
ուրցը մինչև հարսանիքի վերջը:

Աղջիկներն ու հարսները թաչկիհալները ծածանելով պարում
են: Ապա տղամարդիկ, նրանց հետ շրթա կապած, կազմում են
ահազին շրջան և պարում են «Գյոնո» (դանդաղ շուրջալար)՝ Այդ
ժամանակ թազալորի ազգականները զինի են բերում իրենց տնե-
րից և հյուրասիրում են ամենքին:

Այլ գյուղերից հրավիրված հյուրերի համար զուժեղան դուրս է
գալիս ընդատաչ և ընդունում է յուրաքանչյուրին՝ իրեն արտակարգ
պատիվ:

Սույն ուղիքս եղևոյին պատրաստվում են հարսնահոր տան
համար: Բոլոր խոստացած նյութերենը, բարձած ազաքներից մինի

վրա, ուղարկում են խնամու տուն: Արան ասում են Աղվես: Աղվեսին ուղեկցում են զոռեան, պարզ աղջկունք և տղայք: Դրանց գնացն ժամանակ ճանապարհին ընդատաք է որսն գալիս զոռի կտրիճ-ներին մինը և առաքարկում Աղվեսին կամ մենամարտել, կամ տալ Արան մի գալիս գինի և ազատվել: Մենամարտը հազիվ է զոռն գալի, քանի որ հաճախ ուզածն ստանալով՝ հաշտություն է վերջանում գործը:

Ղազախում փեսան իր ազաքներով, երբ գնում է մի այլ գյուղ՝ իր նշանածի հետ պրակվելու, նա իր հետ անպատճառ պետք է վերցնի հաց, գինի հարսնացուի գյուղի ազաքների համար, որոնք խմբովին կտրում են զոռի մոտ հարսնավորների ճանապարհը և պահանջում են իրենց հասանելի ունեւորները:

3 | Ազոխում և Նրա շրջակայքում հարսանյաց հանդեսի սկզբում ուրբաք օրը, ազգակողարներով կամ զոռեայով կատարվում է տաշտադրեքը: Հարսանիքի համար հաց թխող և խմոր հունցող կանայք, տաշտի երկու ծայրին թրեած, պարում են ու փեսայի հորին ստանում են խելը: Նույն խելը տրվում է թոնդիլի վառելու և զաքան թխելու ժամանակ:

Ապա ընտրվում է մատանապետ, ով խելը ստանալով չալ, գոտի, պատրաստվում է վերահսկել ունեւորաց և ընկալելու վրա: Կերակուր եփողները, ամանները ձեռքներին պարելով, ստանում են իրենց հասանելի խելը և կանգնում են գործի:

Մարդկանց հրավերը կատարվում է մի ընտրյալի ձեռքով, որը մի մետաքսե թաշկինակի մեջ պահած չոր ծաղիկներ է բաժանում և թաշկինակն իրան վերցնում:

Զետկալ օրը՝ չարաք, ընտրվում է մի ազաքբաշի, և սա զոռեայի ուղեկցությամբ, մետաքսե թաշկինակը ձեռախալտի վրա դրաշակաման կապած՝ շրջագալելով, հրավիրում է թազավորի մոտ ազգականներին, որոնք մի-մի թաշկինակ են կապում ազաքբաշու փայտին ու զոռեային:

Վերջը նույն ու խմոր ստած ազաք թաշին հրավիրում է քալիդին ու քալիդակները և զոռեայն հետ աղակից ստանում է խելը մի-մի թաշկինակ: Թալիդակները հետև անում է մի կտոր շաքար

և կանաչ ու կարմիր մետաքսե թել-հիման: Դրա համար քաղորակ-
նոց առաջ դնում են մի սիկի, ջրոք և հիմա: Էենց որ եւս հիմա և ջրոք
է խառնում իրար, զորևան իսկույն նվազում է, աղչկունք, կանաչ
և տղամարդիկ, որոնք այցերը քննած նայում էին քաղորակնոց
արարքի վրա, իսկույն ձայն են տալի ամեն կողմից՝ «նստված չնոր-
հա՛միր անի», և հիման սիւնով բարձած պարում են:

Ապա մի խոնկալի մեջ պատրաստում են զանազան մրգերէն ու
շաքար, իսկ վրա խոնկալի մեջ հարսի հակդերնց և հիման: Երի-
տասարդ տղայք հիմալով ներկում են մի խոլի ծակաւն ու մեջքը և
կանաչ-կարմիր թել են կապում վիզը, իսկ եղջյուրները զարդարում
են վառ մումերով:

Խոնկաներն ուսերին՝ ազաբաշու գլխափորութեամբ երիտա-
սարկները, զարդարուն խոլը առաջն արած, պտույտ են տալիս
հանդիսականների մեջ և հետո քաղորակնոց հետ, զորևա նվազե-
լով տանում են այդ բոլորը հարսնացոյի տուն:

Նորահարսի թարեկանները զորևալով ցնդառաջ են զալիս և
ցնդոնում են նրանց:

Տարած խոնկաները և խոլը նորից պտուցնում են հանդիսա-
կանների շուրջ և հետո խոնկաները նւիրում են հարսնացոյիս իսկ
խոլը՝ նրա երբորը, որից հետո քաղորակից, ազաբաշին և նրանց
ուրելիցները նորից վերադառնում են փեսայի մոտ:

4 | Դազախում գերեզմկ տեսարան է, երբ թազվորը՝ զարդար-
ված նոր հանդերձով և չղապատված հանդիսականներով և
ազաբներով, որոնք այնտեղ կրչկում են մակարներ, կանգնած է
բացօթյա: Նրա ջրոլը՝ մետաքսե թաշկինակը ձեռին ծածակելով,
զորևալի նվազածութեամբ պարում է ծանրացալ և մոտենալով
եղբորը՝ համբուրում է նրան, ապա, թաշկինակը աջ ոտով կապում է
ձախ թևի տակ: Դա կրչկում է ուկառ:

Շիրակի, Կարսի և Բասենի գուրդալքում հարսանքի երկ-
րորդ օրը մի քանի երիտասարդ քաղորի առաջնորդութեամբ, բայց
առանց թազվորի, գնում են հարսին թերելու և տղա կրչկում են
հարսնաւներ:

Վերջիններիս գնալուց հետո քաղորի ազգականներից մինը

իրավիքում է իր տուն նորափեսան և ծոցոյում է նրա համար ազա-
ւեր: Լողացնում են նորափեսին, հազցնում են նոր հանդերձ: Աստի-
րից սափում է նրա և ազաքների երեսները: Այդ ժամանակից նո-
րափեսին անվանում են թագիր: Լրա գծի ֆառ կամ արախնից
սափորից վերցնում է իրեն:

Ազաքները թագիրի վրայ խաչան անցուցանում են մշտապես
թաշկնակ, որը և ասում է կուսանը, իսկ ուղեքին հազցնում են
սոթ: Կուսանից և սոթը նսլիում է թագիրը: Ազաքները հիւս-
յով ներկում են թագիրի և իրենց ձեռքերը: Բայց նախքան թագի-
րին հազցնելը քահանան օրհնում է նրա հանդերձը և հանձնում է
ազաքներին:

Այեքսանդրասարում ազաքաշին, թուր ձեռքին, քարծր ձայնով
դիմելով ազաքների խմբին, ասում է. «Թագիրի ազաքներ, գիտե՞ք
մեր թագիրն ինչ ունի: Ազաքաշին, ցույց տալով արիալուրդ, շա-
րունակում է. «Մի լավ թանկագին շալ արիալուր՝ գինը չորս թու-
ման: Խումբը երգում է.

Ասենք շնորհավոր, ասենք շնորհավոր

Մեր թագաւորին, հազար շնորհավոր:

Երբ հազուադուր զարդարում են թագիրին, սկսում են գովել
նրա հանդերձի մասերը: Ազաքների առաջին խումբը երգում է.

Եսօր մեզ երևել,

Մեզ հազար երևել,

Մեր թագւորն է աջ

Այկոց խալ ու մալ,

Կուսանդն է կարմիր,

Արևն է կանաչ:

Այս տոնը ամբողջությամբ կրկնում է ազաքների երկրորդ խում-
բը, որից հետո առաջին խումբը նորից շարունակում է, և երկրորդը
կրկնում է.

Եսօր մեզ երևել,

Մեզ հազար երևել,

Մեր թագւորն է աջ

Այկոց խալ ու մալ,

Գուրին է արծաթ,
Արևն է կանաչ:

Այսպես հիշատակում են հանդերձի քոլոր մասերը: Ապա սկսում են գոգաբանել անմիջապես թագվորին երկն երգելով՝ «Ճաշգավոր, քնն բերեմ քո նման» և այլն, որից հետո՝ «խնձոր, խնձոր, զգնի խնձոր» և այլն՝ գովելով նաև տրա մեջ թագվորին, թագուհուն, խաչերը, քահանային, տիրացուներին, ազարներին և այլն:

Կերտապես գոգաբանողները դիմում են թագվորի ծնողաց և ազգականներին հետևյալ երգով.

Գևաղեց ասե՛ք թագվորա՜հներ, թագվորա՜հներ,
Ծառդ գոված է...

Գևաղեց ասե՛ք թագվորա՜մեր, թագվորա՜մեր,
Ծառդ գոված է...

5 | Հենց հարսանիքի սկզբում փեսան առանձին շրջապատված իր ազարներով՝ մականներով, զուռայի նվագածությամբ և երիտասարդ հարսներով, ովստի են գնում, յուրաքանչյուրն իր գյուղի մոտի սրբատեղին, ջերմեհանդությամբ աղոթում են, մոմ վառում, խոնկ ծխում, համբուրում անպաճուճ ցարերը և դառնում են տուն: Եթե գյուղի շուրջը կա մի քանի ուխտատեղիներ, ու մինչ զանց չեն առնում, քոլորին էլ կարգով այցելում են:

Հին Նախիջևանում և Հին Ձուղայում շարաք երեկո՝ հարսանիքի երկրորդ օրը, հասակակից երիտասարդ աղջկուհեք, հարսնացուին շրջապատելով, հիկա են դնում նրա ձեռքերի վրա: Հետևյալ օրը՝ կիրակի, թագվորը, քալորը, խաչերցայրը, ազարբաչին, վառած մուկերը ձեռքներին, հանդերձը տանում են հարսի տունը:

Հանդերձը հազցնելուց հետո հրալիրում են քալորին, որ հարսի գուրիկը կապի: Նախ քալորը իր գրակով ծածկում է հարսի գլուխը և քանարի ծալից բռնած՝ երեք անգամ անց է կացնում հարսի գլխից և ուղերից՝ ասելով. «Յոթը տղա բերես, մի աղջիկ», և ապա կապում է քանարը նրա մեջքին և նվեր տալիս՝ հարսի գլուխ կապորդին ու հեռանում է կանանց բաժնից:

Այստեղ զոքակը նոր մուկեր է դնում փեսայի և մյուսների ձեռքը,

Նվիրում է փեսային (չառ կարողության) ժամացույց կամ երեցին էլ՝ մի-մի մետաքսե բաշկինակ, դնում է նրա առաջ խնձա՝ զանազան ուտելիքներով (խալ, հալվա, զաքավարադանանկ կամ կարմիր ձու և այլն), որ ազաքքացին իսկույն նեթ ժողովում, տանում է՝ մյուս օրն այգում վայելելու համար:

6 | Երբ աղջիկը (հարսը) հոր տանից այնպ է դուրս գա, այդ-տեղ կատարվում է մի շատ սրտաշարժ տեսարան. զարդարված նորահարս աղջիկը, շրջապատված իր ընկեր աղջիկներով, գոտ-նայի նվազածությամբ բազմաթիվ հանդիսականների առաջ ծան-րաքալ ընթացքով պտտվում է տան օջախի շուրջը, ծնկալոց համ-բուրում է օջախի ցարը, դուռը, տան շենք, յոթն անգամ պտտվում է հայրական թոնդի շուրջը և ծնկալոց համբուրում է թոնդի շուրջը, ապա համբուրում է ծնորդաց ձեռքը, որ վերջին հրամեշտը տա:

... Ազաքները և թագվորի կողմի մարդիկ, դուրսը կանգնած, դիմամբ գոչումներ են անում՝ «Տիկինի, ճիկինի, հարսը տարան», որպեսզի բարկացնեն հարսի ծնորդաց և բարեկամներին:

Այդ հրամեշտի լացի, աղմուկի և ուրախության ժամանակ ազաքներից մինը, որ կոչվում է Աղյես, ընկնում է հարսի հորանց հավթի հետևից և ծածուկ աշխատում է քնել նրանց և տանել, որ-պեսզի հետո ազաքներն ուտեն, քնֆ անեն:

Այստեղ այդ անձը հավաքողության համար կոչվում է Աղյես, բայց շատ տեղեր էլ Աղյեսը հավ չի գողանում, այլ քաբեր է հար-սանիցի ժամանակ:

Թագավորը, նեթի բաշկինակով մի խնկոր փաթաթած, սեղվում է վիշտ իր չորունքները նրանով: Եվ երեցի պաակի գնալու ժամա-նակ Աղյեսներից մինն իր հետ տանում է մի գալաթ գինի և մի բա-ժակ: Յուրաքանչյուր հանդիսական իրավունք ունի գինով բաժակը մտնեցնելու թագավորի բերանին ու ասելու «Ուռը, Լուսավորդին, հալաւն է ճիխտումն, օրինայ Աստված, անուշ, անուշ, անուշ», և թագավորը, աննայն, անծայիտ, խոնարհ, անորստունք մի կաթիլ բե-րանն է առնում ու խնկորը նորից սեղվում չորունքներին:

Դեռևս գնալու ժամանակ թագավորը գնում է առաջից, նրա կող-ին խալեղաքայլ՝ իր անբաժան թուրը ձեռքին, իսկ մի ցալ թագա-

վորի հետևից գնում են հարսը, հարսի թևը բռնած հարսնեղբայրը և քուրերը: Հանդիսականները շրջապատում են նրանց, և զուռնան ամենցի ատաջ մեղմ եղանակով խմորախոտ լուռոյ-ի նման նվագելով, ծանր քայլերով ատաջ է շարժում բազմոթյանը:

... Էնեց որ հասնում են Եկեղեցու դուռը, զուռնան խնույն ևնք կտրում է իր ձայնը մինչև հարս ու փեսայի Եկեղեցուց դուրս գալը:

7 | Հարսի հանդերձը հագցնում է քավորի կինը, իսկ քանաքը կապում է հարսի եղբայրը՝ նախապես երեք անգամ անցկացնելով գլխով և ոտքերի տակից հանելով: Ապա արցնումը և կանաչը համբուրում են հարսին և դուրս բերում փեսայի մոտ:

... Ասանակային իր հետ բերած չաքարի կտորը և կանաչ-կարմիր թելը հանձնում է քահանային, որ սա թելից շնիտ հարսի համար նարուռ, իսկ չաքարը ձգի արցկա տնից բերած գինու քաժակի մեջ:

8 | Եկեղեցուց դուրս գալով ու՛մ տան մոտով որ անցնի հարսանիքը, ամեն ոգ՛ բ՛ճ քարկնամ, բ՛ճ օտար, հարսի գլխին ձգում են զանազան կտորներ չիթ, բաշկինակ և այլն, իսկ ազգաներին ոչինչ չեն տալիս, ինչպես սկսում են այդ այլ տեղերում պատկ զնալու ժամանակ:

Եկեղեցուց մինչև քազվորի տունը զոռնայի նվագածոթյանը դանդաղաքայլ ընթանում է հանդեսը, և պարում են հարսեր, արջիկներ և տղայք: Թազվորի տան առաջ պատրաստած է լինում սեղան՝ զանազան ուտելիքներով ազգաների համար: Պարելով ընդատաջ են դուրս գալիս քազվորի մայրը, հայրը: Վերջինիս երեսը գլարճոթյան համար ալյուր են ցում, քաղիցի կտոր են դնում գլխին, ցոցը են անցկացնում վիզը: Ետից անցնելու ժամանակ հարսի գլխին բուր են բռնում:

... Նորասպանները տուն ներս մտնելուց հետո ավելց տալիս են հարսի ձեռքը, ով տան հատակը փորը ինչ ավյում է զանազան կողմերի վրա: Քահանայի «Պազմանն» երգելիս քազվորն ու քաժորը իրար կողքի և նրանց հետևից հարսը երեք անգամ պտտվում են թոնրի շուրջը: Իսկույն չերեւից ու արդ տալիս են հարսի ձեռքը, որ չերեւիով խառնի թոնրի միջի դրած կերակուրը և ար ձգի նրա մեջ: Ապա հարսին տանում են վարազույրի հետև:

... շին ժամանակ սովորություն կար, որ մետաղաբ թելերով պատած եղեգնա փոքրիկ խաչ տնկում էին խնկորի կամ նռան մեջ և դնում էին նորաստան թազավորի գդակի ծայրում, որը փոխարինում էր թազը Այծի վերացել է:

9 | Փեսայի տան սրահին հասած՝ հանդեսը փոքր կանգ է առնում: Ընդատաջ են դուրս գալիս փեսայի մայրը, քույրը, հարսը և մյուս կին ազգականները, մին-մին մոտենում թազվորին ու հարսին, համբուրում են նրանց և պանկը շնորհավորում:

Շատ գվարճալի է այդտեղ, որ երբեմն ծերունի փեսահայրը սկսում է պար գալ, ճարպիկ շարժումներ անել, քաշքշել իր կնոջը, որ նա էլ օրոր գա, ուժով բռնում է կնոջը, որ այնքան թազմոքյան մեջ համբուրի, խաղը ու խաչատառակ անել: Նանդեն ատալիզ գվարճալի անելու համար թազվորի մակարներն ալյուր են ցանում, քոթը են ծածկում թազվորահոր գլխին, բայց նա ատանց մազաչափ նեղանալու շարմանում է պարել, որովհետև:

Մտախոհ հարսի գլխին ցանում են լամիչ և այլ չոր մրգերեն, որը մանր տոբայք իրար հրելով ժողովում, ուտում են: Ընեն անցնելիս խաչեղբայրը քույրը բռնում է թազվորի գլխին և թազվորը կտրում է իր տակ դրած կալի անանը և անցնում է: Ապա հարսին տանում են կանանց բաժին: Կաղարչապատի գրողներում սկեսորը տան չեմին հարսի գլխին դնում է մի կտոր հաջ, իսկ տան ներսն ալիլը տալիս է հարսի ձեռքը:

10 | Չին Լափիցկանում, Չին Ջուդպում, Անդսխում, Կաղարչապատի և Բաանի գրողներում հարսին հոր տանից դուրս քերելու և եկեղեցի տանելու խաղը լուպին հարսներալյրն աշխատում է հանդուրել թազվորի կողմից եկած հարսներին, և այդ հանձնույրը կոչվում է խնամապալ:

... Բարեկամները սովորաբար շնորհատաջ դուրս գալով բարևում են, իսկ ազաքիները ծիծաղելու և գվարճոքյան համար եղգում են հեռուկալ եղգը՝ դիմելով թազվորի մորը.

Թազվորի մեք, դրն արի,
Տեն, թե ինչեր են քերել,

*Քազվորի մեր որն արի,
Երեւի խոր էմ բերել:*

... Շնորհ անցնելիս քազորը թուրք բռնում է գլուխների վրա և քազվորի ուղտերի տակ փչոնելու համար դնում է կաշի ափս: Բահանան, շուրջաւոր ծածկած, իրարից ջոկում է հարսի և փեսի մեծքերը, և հարսին տանում, կանգնեցնում են կանաչ քաճում՝ փափուկ բարձի վրա: Այդ լուսից քազորը հանձնում է թուրք քազվորին, որ պահում է իր մոտ մինչև հարսանկաց վերջը:

11 | Կանգը վերջանալուց հետո (նվերները հայտարարելուց հետո) սկսվում է ընթերցը, որից հետո պարուկները՝ արց և կանաչը, կազվում են մեծ շրջա և մինչև առավոտյան 3-4-ը պարում են 12 տեսակ պար... Այս պարերի մանրամասն նկարագրությունը կարելի է կարդալ Քաջերունու «Ճանապարհորդական նկատողութիւնը» աշխատության մեջ:

Հարսանիքի վերջը եղում են «Հուտ ու կես կորեկ ունեւ» երգը և հետք պարում են «Ժոմեկ կուտուկ» պարի եղանակով:

... Երեզմիդը կտրում է ուրցը և իր զարդերով մի-մի ճյուղ բաժանում է պատվաճոր մարդկանց, իսկ մեծերն էլ գլխավոր ճյուղը նվիրում է քազվորին և նրանից եկեղեցու զգոնն ստանում է նվեր: Բահանան բացում է նախուրց և խաչկերթը (ուկապները):

... Քազորը թուրք հանած կանցնում է, քանի որ քահանան կատարում է կարգը, և ապա թույլ կտրում է նախուրց և տալիս է քազվորին՝ բարձի տակ պահելու համար:

... Հարսանիքը սրանով վերջանում է, բայց փեսան յոթ օր պառ է պահում, որ յոթ արու զավակ ունենա:

Դսակվելուց հետո, երբ նորահարսն առաջին անգամ գնում է եկեղեցի, նրա դեմքի շուրջը վառում են շատ մոմեր:

ԵՐԳԵՐ

ՕՐՆՆԵՐԳ ԵՎ ՕԾՈՒՄ

1. Օրհնեալ բարերար Աստված
2. Երկնից, գետնից
3. Երկնոց, գետնոց
4. Էջմիածնա զորոջենով
5. Օրհնե չիտա

ՕՐՇԱԵՐԳ ԵՒ ՕՍՈՒՄ

1. Օրինյալ բարերաբ Աստված

*Յիշատակից
Մարտ. 1889թ.*

Օրին - յապ, բար - յն - բար, Աստ - ված,
 Կանչն արն - յապ, զիք ու - բար - յն - զիկ,
 զար - զն - զիկ, Խա - բար - զն - զիկ,
 զիկն ի զի - յն, բար - զն - զիկ - զիկ

2. Երկնից, գետնից

Մանուկ 1 - 188

Օրն - ինչ, գետ - նից, Երկ - յն - բար -
 Խա - բար, Երկ - յն - բար, Երկ - յն - զիկ, Եր -
 Խա - յն - ին - յն, Խա - բար, Երկ - յն - զիկ,
 Եր - յն, Երկ - յն, Երկ - յն, Երկ - յն - զիկ,
 Եր - յն, Երկ - յն, Երկ - յն, Երկ - յն - զիկ,
 Եր - յն, Երկ - յն, Երկ - յն, Երկ - յն - զիկ

1. Երկնային, գիտնային առաքյալներս
 Այն ժամանի երեկոյ էր.
 Շատ ծաղկեցաւ,
 Շատ ցաղմեցաւ,
 Կանայն ու կարմիր:

2. Եզմբաճնա զգրութեամբ
 Այն ժամանի ծաղկեց էր.
 Շատ ծաղկեցաւ,
 Շատ ցաղմեցաւ,
 Կանայն ու կարմիր:

3. Լուսամբարան առաքյալներս
 Այն ժամանի երեկոյ էր.
 Շատ ծաղկեցաւ,
 Շատ ցաղմեցաւ,
 Կանայն ու կարմիր:

3. Երկնային, գիտնային

1. Դիմալուս
 Մարտիրոս

Երկ - նայ - գիտ - նայ
 առաք - յա - յա - յի - նայ

առա - յա - յի - նայ
 էր. երե - յի - նայ

Երե - յի - նայ
 էր. երե - յի - նայ

4. Եզմբաճնա զգրութեամբ

Կանայն երեկոյ
 Շատ ցաղմեցաւ

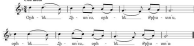
Եր - մի - տե - երե - յի - նայ
 առաք - յա - յի - նայ
 առաք - յա - յի - նայ
 երե - յի - նայ

Եր - մի - տե - երե - յի - նայ
 առաք - յա - յի - նայ
 առաք - յա - յի - նայ
 երե - յի - նայ

5. Օփիե՛կ շիւնու

Աշխարհով

Can't move

Ժայռ զբաժն է անբաժն շիւն, օփե՛կ սիլք.

Օփե՛կ շիւն՝ աւ, օփե՛կ թի՛խուս՝ ա.

Բաղձկանոց օփե՛կս քրտնոյ,

Բաղձկանոց օփե՛կս քրտնոյ,

Հարսոց հարս օփե՛կս քրտնոյ,

Վարդապետաց օփե՛կս քրտնոյ,

Բաժնեւորաց օփե՛կս քրտնոյ,

Ողբս ծառք յարեւելեկոյ՝ ձգտա՛ն էն.

Օփե՛կս, ծառք՝ երբ կանգնեցա՛յ,

Խաչն է՛լ օփե՛կն ուր յարեւելոյ,

Բաղձ կտրա՛յ՝ արարա՛յնեցա՛յ,

Քե՛ն անկողնիս ետ յարեւելոյ,

Ուս քր օփե՛կս քրտնոյ ծառքնե՛կս,

Թի՛խուս սիրտս յարեւելոյ,

Բաժն՝ արանեց, յարեւելոյ,

Քրտնոց յարեւելոց քրտն է՛րանց՝ կարեւորե՛կն.

Բաժն՝ արանեց, կրտնա՛յնեց.

Քրտն է՛ն արանց.

Օփե՛կ շիւն՝ աւ, օփե՛կ թի՛խուս՝ ա.

Խաչն կրտնա՛յնոյ՝

- Այն ո՛վ էք, որ տեսցէ օփե՛կն,

Ուս ք տես քրտնոց՝ կարեւոր.

Մեծանորքան կրտն է՛ն արանեց.

Մեծն ու յարեւելոց կրտնա՛յն.

- Ե՛կ Քառնե՛կ էք՝ ուսց օփե՛կն.

Քրտն արտա՛յն արտա՛յն կարեւոր.

Ողբս՝ կրտնն արտա՛յն.

Մեծն ու յարեւելոց կրտնա՛յն.

- Պարտե՛կն ո՛վ կտնոյ՝

Նշանոց յարե՛կն ո՛վ կտնոյ՝

Կարտնա՛յն ո՛վ կտնոյ՝

Հարե՛կն արտա՛յն ո՛վ կտնոյ՝

- Պարտե՛կն ձե՛կն կտնոյ՝

Թի՛խո՛ւ՝ Պարե՛կն կտնոյ՝

Կարտն արտա՛յն կրտնա՛յն կտնոյ,

Հարեւելոսն է՛լ քրտն է՛ն կտնոյ՝

ՆՈՒՍՏԻ ԵՐԳԵՐ

6. Ան հիվան

7. Առաջնորդուն կեցնեա

8. Առաջնորդուն կեցնես

24.11.1968

6. Use feedback

(Հարաբերական երգ հիմնալի)

Figure 1

7. Ամաչառուի կենդանություն

(Zusammenhang mit $\log$)

100

8. Unvollständiges Ergebnis

(Doubtful pleasure)

ԾԱՂԿՈՆԵԻ ԵՐԳԵՐ

ՀԱՐՍԻ

9. Բարի լուս, աղվոր

10. Եղևիկ

11. Եղևիկ, դու հիմարն ես արժեկ

12. Կարդ, ըզքե չըմ անրի

13. Ծալ երա

14. Կարալին էկալ

15. Կարալին էկալ

ԾԱՂԿՈՆՔԻ ԵՐԳԵՐ

(Հարթի)

9. Բարի լուս, աղվար

Աղյուսկ
Allegretto

Բար - լիս լուս - աղ - վար... Բար - լիս լուս - աղ - վար...
 [Բար - լիս լուս - աղ - վար... Բար - լիս լուս - աղ - վար...]
 Բար - լիս լուս - աղ - վար... Բար - լիս լուս - աղ - վար...
 Բար - լիս լուս - աղ - վար... Բար - լիս լուս - աղ - վար...]

10. Եղևիկ

Allegretto assai

Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ...
 Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ...
 Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ...
 Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ...

11. Եղևիկ, դու ո՞ր սարն ես արձեկ

Պատվով, պարզով

Allegretto assai

1. Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ...
 Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ...
 2. Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ...
 Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ...
 Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ...
 Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ... Եղ - ևիկ...

1. - Էջերն էլ, դու, ո՞ր սուրբ ետ աղբյուր,
- Աղբյուր՝ Աղբյուր սուրբ ետ՝ աղբյուր
- Էջերն էլ, դու, ո՞ր սուրբ ետ խորհիլ
- Աստու աղբյուրն քո սուրբ ետ՝ խորհիլ

2. - Էջերն էլ, դու, ո՞ր սուրբ ետ ջրհեղ
- Հայրդ Անի սուրբ ետ ջրհեղ
- Էջերն էլ, դու, ո՞ր-աստե ետ ջրհեղ
- Դասե խորհիլն աստե ետ ջրհեղ

12. Վարդ, գրե չքմ սիրի

Չարափոք - Անգրակ
Moderato

Վա՛րդ, գրե՛ չք՛մ սիրի՛, վա՛րդ, վա՛րդ
 Դու՛, սիրի՛ էլ վա՛րդ էլ, վա՛րդ, վա՛րդ
 Հայր՛ք քո՛ս վա՛րդ էլ, վա՛րդ չա՛ղ աղի՛ (աղբյուր),
 Դաս՛իկ (Չարափոք) աստե՛ չ էլ
 Վա՛րդ էլ (Չարափոք), չէ՛ չք՛մ սիրի՛,
 Դու՛, սիրի՛ էլ վա՛րդ էլ, վա՛րդ, վա՛րդ
 Հայր՛ք քո՛ս վա՛րդ էլ, վա՛րդ չա՛ղ աղի՛ (աղբյուր),
 Դաս՛իկ (Չարափոք) աստե՛ չ էլ
 Վա՛րդ էլ (Չարափոք), չէ՛ չք՛մ սիրի՛,
 Դու՛, սիրի՛ էլ վա՛րդ էլ, վա՛րդ, վա՛րդ
 Հայր՛ք քո՛ս վա՛րդ էլ, վա՛րդ չա՛ղ աղի՛ (աղբյուր),
 Դաս՛իկ (Չարափոք) աստե՛ չ էլ
 Վա՛րդ էլ (Չարափոք), չէ՛ չք՛մ սիրի՛,
 Դու՛, սիրի՛ էլ վա՛րդ էլ, վա՛րդ, վա՛րդ
 Հայր՛ք քո՛ս վա՛րդ էլ, վա՛րդ չա՛ղ աղի՛ (աղբյուր),
 Դաս՛իկ (Չարափոք) աստե՛ չ էլ

Վա՛րդ, գրե՛ չք՛մ սիրի՛, վա՛րդ, վա՛րդ
 Դու՛, սիրի՛ էլ վա՛րդ էլ, վա՛րդ, վա՛րդ
 Հայր՛ք քո՛ս վա՛րդ էլ, վա՛րդ չա՛ղ աղի՛ (աղբյուր),
 Դաս՛իկ (Չարափոք) աստե՛ չ էլ

Վա՛րդ էլ, չէ՛ չք՛մ սիրի՛,
 Դու՛, սիրի՛ էլ վա՛րդ էլ, վա՛րդ, վա՛րդ
 Հայր՛ք քո՛ս վա՛րդ էլ, վա՛րդ չա՛ղ աղի՛ (աղբյուր),
 Դաս՛իկ (Չարափոք) աստե՛ չ էլ

Վա՛րդ էլ (Չարափոք), չէ՛ չք՛մ սիրի՛,
 Դու՛, սիրի՛ էլ վա՛րդ էլ, վա՛րդ, վա՛րդ
 Հայր՛ք քո՛ս վա՛րդ էլ, վա՛րդ չա՛ղ աղի՛ (աղբյուր),
 Դաս՛իկ (Չարափոք) աստե՛ չ էլ

Վա՛րդ էլ, չէ՛ չք՛մ սիրի՛,
 Դու՛, սիրի՛ էլ վա՛րդ էլ, վա՛րդ, վա՛րդ
 Հայր՛ք քո՛ս վա՛րդ էլ, վա՛րդ չա՛ղ աղի՛ (աղբյուր),
 Դաս՛իկ (Չարափոք) աստե՛ չ էլ

13. Մալ էքոմ

Մալ էքոմ
Cantata modulation

Մալ՝ էքոմ էլ - քոմ, աստե՛ չ էլ
 Դու՛, սիրի՛ էլ վա՛րդ էլ, վա՛րդ, վա՛րդ
 Հայր՛ք քո՛ս վա՛րդ էլ, վա՛րդ չա՛ղ աղի՛ (աղբյուր),
 Դաս՛իկ (Չարափոք) աստե՛ չ էլ

ԾԱՂԿՈՆԵՒ ԵՐԳԵՐ

ԹԱԳՎՈՐԻ ԳՈՎՔԵՐ ԵՎ ԾԱՌԻ ԵՐԳԵՐ

—

16. Մեր թագվորն էր խաչ
17. Մեր թագվորն էր խաչ
18. Մեր թագվորն էր խաչ
19. Մեր թագվորն էր խաչ
20. Մեր թագվորն էր խաչ
21. Մեր թագվորն էր խաչ
22. Մեր թագվորն էր աջ
23. Աս թագին ո՞ւմ թագի նման էր
24. Թագավոր թագն ի գլուխ
25. Թագավոր թագն ի գլուխ
26. Մեր թագվորին էլ ինչ պիտե՛ր
27. Մեր թագավորին ինչ կու պիտե՛ր

28. Մեր թագավորին ինչ կախտեր
29. Մեր թագավորին ինչ կախտեր
30. Թագավորինը ո՞վք կքախտեր
31. Որ թագիկ էր շուտ ու մուտ կեր
32. Թագվոր թարով
33. Թագվոր, թարով, հազար թարով
34. Թագվոր, թարով, խազար թարով
35. Թագվոր, թարով, հազար թարով
36. Թագվոր, թարով, հազար թարով
37. Թագվոր, դու թարով եկար
38. Թագվոր, ինչ քեթեմ քեզ նման
39. Թագվոր, ինչ քեթեմ քե նման
40. Թագվոր, ինչ քեթեմ քե նման

41. Թագվոր, ինչ բերեմ քե նման
42. Թագվոր, ինչ բերիմ քո նման
43. Թագվոր, ինչ բերիմ քո նման
44. Թագվոր, ինչ բերեմ քո նման
45. Թագվոր, ինչ բերեմ քո նման
46. Ժաղկնք, բերննք մեր թագվորին
47. Ժաղկն էլ ինչննի պիտի
48. Մեր թագվորին ծաղիկ պիտեր
49. Այս ծառն ծաղիկ պիտեր
50. Մեր թագվորին ծաղիկ պիտեր
51. Մեր թագվորին ծաղիկ պիտեր
52. Մեր թագվորին ծաղիկ պիտեր
53. Ժաղկն էլ ինչննի պիտեր

ԾԱՂԱՌՆՔԻ ԵՐՏԵՐ (Թագվորի գովեր և ծափ երգեր)

16. Մեր թագվորն էր խաչ

Modèle sans alternative

Մեր թագ - վորն էր... խաչ... խաչ վառ - խաչ ու... մաչ,
աչ - առին - էր խաչ - վոր - մաչ,
աչ - առին - էր խաչ - մաչ - մաչ,
ա - լին - էր խա - խա - խաչ,
ա - լին - էր խա - խա - խաչ,
- վոր - ա - լին - էր խա - խա - խաչ

1. Մեր թագվորն էր խաչ,
Խաչվառ խաչ ու մաչ,
Պատվին էր կարմիր,
Արևն էր կանաչ
2. Մեր թագվորն էր խաչ,
Խաչվառ խաչ ու մաչ,
Ընդ լին էր կարմիր,
Արևն էր կանաչ
3. Մեր թագվորն էր խաչ,
Խաչվառ խաչ ու մաչ,
Ընդ լանն էր կարմիր,
Արևն էր կանաչ
4. Մեր թագվորն էր խաչ,
Խաչվառ խաչ ու մաչ,
Ընդ լանն էր կարմիր,
Արևն էր կանաչ
5. Մեր թագվորն էր խաչ,
Խաչվառ խաչ ու մաչ,
Պատվին էր կարմիր,
Արևն էր կանաչ
6. Մեր թագվորն էր խաչ,
Խաչվառ խաչ ու մաչ,
Պատվին էր կարմիր,
Արևն էր կանաչ
7. Մեր թագվորն էր խաչ,
Խաչվառ խաչ ու մաչ,
Մաշկին էր կարմիր,
Արևն էր կանաչ
8. Մեր թագվորն էր խաչ,
Խաչվառ խաչ ու մաչ,
Պատվին էր թա խաչ,
Արևն էր կանաչ
9. Մեր թագվորն էր խաչ,
Խաչվառ խաչ ու մաչ,
Պատվին էր կարմիր,
Արևն էր կանաչ
10. Մեր թագվորն էր խաչ,
Ընդ լանն էր կարմիր,
Պատվին էր կարմիր

17. Մեր թագվորն էր խոշ

Հանդարտ, Խաղաղ
Cant. ad libitum

Մեր թագ - վորն էր... խոշ... եւ - թագ խոշ եւ... խոշ...

կոչ - քանիս էր կոչ - սիր... եւ - քին... էր կոչ - խոշ
սիր - եւնի էր երկ - քին... թագ - վորն էր սիր - քին...

կոչ - քանիս էր կոչ - սիր... եւ - քին... էր կոչ - խոշ
սիր - եւնի էր երկ - քին... թագ - վորն էր սիր - քին...

18. Մեր թագվորն էր խոշ

Հանդարտ
Moderato

Մեր թագ - վորն էր խոշ... մեր թագ - վորն էր... խոշ...
խոշ - վորն էր խոշ եւ... մեր թագ - վորն էր... խոշ...

սիր - եւնի էր կոչ - սիր... եւ - քին... էր կոչ - խոշ
(սիր - եւնի էր...)

19. Մեր թագվորն էր խոշ

Հանդարտ
Moderato

Մեր... թագ... վորն... էր... խոշ...
եւ... թագ... խոշ... եւ... խոշ...

եւ - վորն էր կոչ - սիր... եւ - քին... էր կոչ - խոշ

20. Լեռնաբազմոցի երեսնամյա

21. Մեր բազմոցին էր խառն:

Uffap - peng - chup - to - peng - no - phik to - peng - dip.
no - peng - peng no - dip.

no - phik to - peng - dip. no - phik to - peng - dip.

22. Մեր բազմաթիվ էր այդ

[illegible]

2. Քաղաքը բաժնի է սցզո՛ւք:
Օտտ ծառ ու, ծառ էք:
Մեքք 'ապարանի էք Մեճո՛ղի:
Ընք ճախացք տնք:

3. Քաղաքը բաժնի է սցզո՛ւք:
Օտտ ծառ ու, ծառ էք:
Շքառանձի՛ մեք աշխարհոյնի:
Ընք ճախացք տնք:

26. Մեր թագավորին էլ ի՞նչ պիտեք

Միջակ
Adagio moderato

1. Մեր թագավորին էլ ի՞նչ պիտեք,
Որ թառց յառ գիր:
Քաղաք տնք-դը կ'ախտն պիտեք,
Որ թառց յառ գիր:

2. Մեր թագավորին էլ ի՞նչ պիտեք,
Որ թառց յառ գիր:
Քաղաք տնք-դը կ'ախտն պիտեք,
Որ թառց յառ գիր:

3. Մեր թագավորին էլ ի՞նչ պիտեք,
Որ թառց յառ գիր:
Քաղաք տնք-դը կ'ախտն պիտեք,
Որ թառց յառ գիր:

4. Մեր թագավորին էլ ի՞նչ պիտեք,
Որ թառց յառ գիր:
Քաղաք տնք-դը կ'ախտն պիտեք,
Որ թառց յառ գիր:

27. Մեր թագավորին ի՞նչ կու պիտեք

Մեք թա- ռա- զե- ըն էլ, կու պի-տեք, ուր, բա-ղլ յառ- գիր

Մեք էք- ջառ- զա- ըն էլ, ուր, բա-ղլ յառ- գիր

Ի՛նչ - ոն կու-տեք, ուր, բա-ղլ յառ- գիր

Fine

28. Մեր թագավորին ի՞նչ կպահանջեք

[illegible]

29. Մեր թագավորին ի՞նչ կպիտեր

Պոպ
Գրոս

Մեր թագավորին ի՞նչ կպիտեր
 Ի՞նչ կպիտեր
 Ի՞նչ կպիտեր

Ի՞նչ կպիտեր
 Ի՞նչ կպիտեր
 Ի՞նչ կպիտեր

Ի՞նչ կպիտեր
 Ի՞նչ կպիտեր
 Ի՞նչ կպիտեր

Ի՞նչ կպիտեր
 Ի՞նչ կպիտեր
 Ի՞նչ կպիտեր

Ի՞նչ կպիտեր
 Ի՞նչ կպիտեր
 Ի՞նչ կպիտեր

Ի՞նչ կպիտեր
 Ի՞նչ կպիտեր
 Ի՞նչ կպիտեր

30. Թագվորինը ո՞վը կրպխտերը

Նրապ
Cantabile

Թագ - վո - ըն - կը, ո - վը կը - ուն - տե - րը, ո - րը յա - ռա՛ն յա - տը

զեք, յապ - վո - ըն մե - րը ք - աղ - առ ուն - տե - րը

ո - րը յա - ռա՛ն յառ զեք

31. Որ բազիկ էր շուռ ու մուռ կեր

Որ յա - զիկ էր... յառ ու մուռ կեր... յա - լա՛ն, մեր տա՛ն կեր

աղ - յառ - աղ յառ... զեք, որ յառ - զիկ յառ զեք, մեր յառ - վո - ըն - րեն
մաքր էր - յառ - յառ - յառ

մեք... կը ուն - տեք, որ յառ - վ - կը... յառ - տա՛ն, կեր... յառ - մեք - մեք

յա - լա՛ն, խե - լա՛ն, կա - խա՛ն, կառ - մը... մեր տա՛ն, կեր

յառ լա՛ն, խե - լա՛ն... մեր տա՛ն, կեր

32. Թագվոր, բարով

Moderno 2 = 92

Լիթաց - փոքր թա - րով, հա - րաք - թա - րով

դու փայլ հա կանոց տոբեմոյ

դու սխա - րե - րեմոյ դու - րեմոյ

Սեկ հա - րաք - րեմոյ

2. Թագվոր բարով, հազար բարով
Դու փայլ հա կանոց տոբեմոյ
Կրտսեմոյ քաղաք տոբեմոյ
(Սեկ Կաղաքն արաքաքա կով)

3. Թագվոր բարով, հազար բարով
Դու փայլ հա կանոց տոբեմոյ
Կաքա Կաղաքն արաքաքա տոբեմոյ
(Սեկ Կաղաքն արաքաքա կով)

33. Թագվոր, բարով, հազար բարով

Անգլիցի խոսի
I want revolution

Լիթաց - փոքր թա - րով, հա - րաք - թա - րով

դու փայլ հա կանոց տոբեմոյ

դու սխա - րե - րեմոյ դու - րեմոյ

Սեկ հա - րաք - րեմոյ

Սեկ հա - րաք - րեմոյ

Սեկ հա - րաք - րեմոյ

34. Թագվոր, բարով, խազար բարով

Ծանր տվոր
Moderato

Թագ - վոր, բա - րով, խա - զար, բա - րով

Գրե՛ն զարգ, ես, եր - եր, բա - ր, զե - րով

Ան - զրե՛ն եր, երբ - զիս, երբ - զիս

Եր ա - չե՛ն, եր, եր - եր

35. Թագվոր, բարով, հազար բարով

Ծանր, արագ շարժով
Allegro, tempo rubato

Թագ - վոր, բա - րով, ես, ար - ար, բա - րով

Գրե՛ն զարգ, ես, եր - եր, երբ, երբ

Գե - զով, եր - զի - ա - ռե՛ն, ար - զիս, արե - ին

Նի՛կ ես, ար - ին, ար - զիս, ար - զիս, ար - զիս

36. Թագվոր, բարով, հազար բարով

Andante
Cantata

Թագ-վոր, բա-րով, հա-զար բա-րով, հա-զար բա-րով,
 քեզ զարգա-նա-կա-ն հա-ն-տե-ն յի-մ քեզ
 եր-կի-ն ու-րիշ ու-րիշ յի-մ յի-մ
 ին-նա-ն ու-րիշ յի-մ յի-մ յի-մ

37. Թագվոր, դու բարով եկար

Moderato
Cantata

Թագ-վոր, դու բա-րով ե-կար, ո՛ր բա-ր-վոր, դու բա-րով ե-կար.

38. Թագվոր, ի՞նչ բերեմ քեզ եման

Andantissimo
Cantata

Թագ-վոր, ի՞նչ յի-մ քեզ եր-կի-ն, յի-մ եր-կի-ն,
 մե-կա-ն հա-ն-տե-ն ու-րիշ յի-մ քեզ եր-կի-ն,
 բա-ր-ն ու-րիշ հա-ն-տե-ն, եր-կի-ն, եր-կի-ն,
 բա-ր-ն ու-րիշ, բա-ր-ն ու-րիշ, բա-ր-ն ու-րիշ, բա-ր-ն ու-րիշ,
 եր-կի-ն, եր-կի-ն, եր-կի-ն, եր-կի-ն, եր-կի-ն, եր-կի-ն

1. Թագվար, ի՞նչ քերեմ քե հոման,-
 մե կանայ, աքե քեզ հոման.
 Անպատեմ ծաղիկն, որ կա թաղվար,
 Բաղվար քա աղբիկդ հոման:

2. Թագվար, ի՞նչ քերեմ քեզ հոման,-
 մե կանայ, աքե քեզ հոման.
 Բաղառան ծաղիկն, որ կա թաղվար,
 Բաղվար քա աղբիկդ հոման:

3. Թագվար, ի՞նչ քերեմ քեզ հոման,-
 մե կանայ, աքե քեզ հոման.
 Հանձնադրառ ծաղիկն, որ կա թաղվար,
 Բաղվար քա աղբիկդ հոման:

4. Թագվար, ի՞նչ քերեմ քեզ հոման,-
 մե կանայ, աքե քեզ հոման.
 Կենդանի ծաղիկն, որ կա թաղվար,
 Բաղվար քա աղբիկդ հոման:

5. Թագվար, ի՞նչ քերեմ քեզ հոման,-
 մե կանայ, աքե քեզ հոման.
 Աղբյուրն ճանաչալով, որ կա թաղվար,
 Բաղվար քա աղբիկդ հոման:

6. Թագվար, ի՞նչ քերեմ քեզ հոման,-
 մե կանայ, աքե քեզ հոման.
 Կաղնուհի ծաղիկներս, որ կա թաղվար,
 Բաղվար քա աղբիկդ հոման:

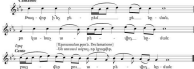
39. Թագվար, ի՞նչ քերեմ քե նման

Շահաբ-ու-ժադ
 Shahrabad

40. Թագվար, ի՞նչ քերեմ քե նման

Սրբյուրն
 Sryur'n

41. Թագվոր, ի՞նչ բերիմ քե նման

Հանդիսանալիս
Hazzardian

Թագ-վոր, ի՞նչ քե - բերի քե - նը - ժառե, քո կո-նաց ա՞ - լիս:
Ի - նչ - ժառե, ուն քո տառ, ին - ղի՞նչ եր:
Կո-նաց-վոր, քոց-վոր ա - լիս: Ի - նչ - ժառե

42. Թագվոր, ի՞նչ բերիմ քո նման

Հանդիսանալիս
Hazzardian

Թագ-վոր, ի՞նչ քե - բերի քո - նը - ժառե, քո կո-նաց ա - լիս:
Դեռ, ինչ - ժառե, ուն, քոց-վոր առ - խառ, եր - քոց - վոր:
Բոց - վոր, քո ա - լիս: Դեռ, ինչ - ժառե

1. Թագ՝ վոր, ի՞նչ բերիմ քեզ հղիան -
մե կանոց արևի քեզ հղիան:
Փխանիկ հուն, այց հղիանիկ:
Անուշ քո քեզ քո քաղաքիկ:

2. Թագ՝ վոր, ի՞նչ բերիմ քեզ հղիան -
մե կանոց արևի քեզ հղիան:
Ինձանիկ հուն, այց հղիանիկ:
Անուշ քո քեզ քո քաղաքիկ:

3. Թագ՝ վոր, ի՞նչ բերիմ քեզ հղիան -
մե կանոց արևի քեզ հղիան:
Դու լինիկ հուն, այց հղիանիկ:
Անուշ քո քեզ քո քաղաքիկ:

4. Թագ՝ վոր, ի՞նչ բերիմ քեզ հղիան -
մե կանոց արևի քեզ հղիան:
Թաղանիկ հուն կանոց կաղանիկ:
Պարվի ք քոց էլ ժող հղիան:

5. Թագ՝ վոր, ի՞նչ բերիմ քեզ հղիան -
մե կանոց արևի քեզ հղիան:
Պիտանիկ հուն պիտանիկ կաղանիկ:
Պարվի ք քոց էլ ժող հղիան:

6. Թագ՝ վոր, ի՞նչ բերիմ քեզ հղիան -
մե կանոց արևի քեզ հղիան:
Փխանիկ հուն պիտանիկ կաղանիկ:
Պարվի ք քոց էլ ժող հղիան:

43. Թագվոր, ի՞նչ բերիմ քո նման

Հայկազյան
Մանուկ

1. Թագվոր, ի՞նչ բերիմ քո նման -
 մե կոնաչ առն քո նման
 Անոշ անուն, ար կոնաչեք,
 Անոշ քոսիկ քո քոսիկին

2. Թագվոր, ի՞նչ բերիմ քո նման -
 մե կոնաչ առն քո նման
 Ըս չուի հարկի, ար կոնաչեք,
 Անոշ քոսիկ քո քոսիկին

3. Թագվոր, ի՞նչ բերիմ քո նման -
 մե կոնաչ առն քո նման
 Կարգիկ հարկի, ար կոնաչեք,
 Անոշ քոսիկ քո քոսիկին

4. Թագվոր, ի՞նչ բերիմ քո նման -
 մե կոնաչ առն քո նման
 Պաշտի կոնաչ, ար կոնաչեք,
 Անոշ քոսիկ քո քոսիկին

5. Թագվոր, ի՞նչ բերիմ քո նման -
 մե կոնաչ առն քո նման
 Առնի սոսուն, ար կոնաչեք,
 Անոշ քոսիկ քո քոսիկին

6. Թագվոր, ի՞նչ բերիմ քո նման -
 մե կոնաչ առն քո նման
 Արքայիկ անուն, ար կոնաչեք,
 Անոշ քոսիկ քո քոսիկին

7. Թագվոր, ի՞նչ բերիմ քո նման -
 մե կոնաչ առն քո նման
 Դարձաբոլի, ար կոնաչեք,
 Անոշ քոսիկ քո քոսիկին

44. Թագվոր, ի՞նչ բերեմ քո նման

Հայկազյան
Մանուկ

45. Թագվոր, ի՞նչ բերեմ քո եման

Եռադրամային
3/8

Թագ - վոր, ի՞նչ բե - րե - քո եմ - ան, քո եմ - ան, քո եմ - ան,
Թե կա - նայ, ու - չե - քե - քո եմ - ան, քո եմ - ան, քո եմ - ան,
Ան - այ - ին, քո - քո - քո - քո - նայ.

46. Բաղինք, բերենք մեր թագվորին

Բա - ղինք, բե - րենք, քո - քո - քո - քո - նայ, քո - քո - քո - քո - նայ,
Բա - ղինք, քո - քո - քո - քո - նայ, քո - քո - քո - քո - նայ,
Քո - քո - քո - քո - նայ, քո - քո - քո - քո - նայ,
Ըր - վարդերը ձրագն ու առնին
խնայ (պրոպ)

47. Օտարին էլ ինչենք՝ պիտի

Աշխարհ
2/4

Օտ - արին էլ ին - քո - քո - քո - քո - նայ, քո - քո - քո - քո - նայ,
Բա - ղինք, քո - քո - քո - քո - նայ, քո - քո - քո - քո - նայ,
Քո - քո - քո - քո - նայ, քո - քո - քո - քո - նայ,
Օտ - արին էլ ին - քո - քո - քո - քո - նայ, քո - քո - քո - քո - նայ,
Օտ - արին էլ ին - քո - քո - քո - քո - նայ, քո - քո - քո - քո - նայ,

48. Մեր թագավորին ծաղիկ պիտեր

Ամբաստան
Cantata

Մեր թագ - ավ - րին ծա - ղիկ պի - տեր
Մեր ծա - ղիկն էլ լին - քի - տեր
Ծաղ - կն - Ծաղ -
Ծաղ - կն - Ծաղ -

49. Այս ծառն ծաղիկ պիտեր

Փոփոք
Cantata

1. Այս ծա - րին ծա - ղիկ պի - տեր... Ծաղ - կն - Ծաղ -
2. Ծա - ղիկն ալ - թա - րան պի - տեր... Ծաղ - կն - Ծաղ -
3. Ծա - ղիկն թա - րա - րան պի - տեր... Ծաղ - կն - Ծաղ -

50. Մեր թագավորին ծաղիկ պիտեր

Ամբաստան
Cantata

Մեր թագ - ավ - րին ծա - ղիկ պի - տեր... Ծաղ - կն - Ծաղ -
Մեր թագ - ավ - րին ծա - ղիկ պի - տեր... Ծաղ - կն - Ծաղ -

51. Մեր թագավորին ծաղիկ պիտեր

Ամբաստան
Cantata

Մեր թագ - ավ - րին ծա - ղիկ պի - տեր... Ծաղ - կն - Ծաղ -
Ծաղ - կն - Ծաղ - Ծա - ղիկն էլ լին - քի - տեր...
- լի - տեր... Ծաղ - կն - Ծաղ -

1. Մեր բազմաթիվ հազիկ պիտե՛ր հաղթուեա՛յ
 Մաշկին էլ ինչե՛րի՞ պիտե՛ր հաղթուեա՛յ:
 Բա՛ն՛կը, ընք՛ն էր մեր բազմաթի՛ն:
 Եր փառքքեր չուրն ու սերն մեռ իրա՛յ:

2. Մեր բազմաթիվ հազիկ պիտե՛ր հաղթուեա՛յ
 Մաշկին էլ կռճե՛րն պիտե՛ր հաղթուեա՛յ:
 Բա՛ն՛կը, ընք՛ն էր մեր բազմաթի՛ն:
 Եր փառքքեր չուրն ու սերն մեռ իրա՛յ:

3. Մեր բազմաթիվ հազիկ պիտե՛ր հաղթուեա՛յ
 Մաշկին էլ խոնճի՛րն պիտե՛ր հաղթուեա՛յ:
 Բա՛ն՛կը, ընք՛ն էր մեր բազմաթի՛ն:
 Եր փառքքեր չուրն ու հաղին մեռ իրա՛յ:

4. Մեր բազմաթիվ հազիկ պիտե՛ր հաղթուեա՛յ
 Մաշկին էլ կռճե՛րն պիտե՛ր հաղթուեա՛յ:
 Բա՛ն՛կը, ընք՛ն էր մեր բազմաթի՛ն:
 Եր փառքքեր չուրն ու սերն մեռ իրա՛յ:

52. Մեր բազմաթիվ հաղիկ պիտեր

Ալիսալ
Cantabile

Մեր - բազ - մի - թի՛ն... հա - ղիկ պի - տե՛ր... հա՛յ - կը - մեռ:

1. հա - ղիկն էլ ի՛նչ - ըն - կը պի - տե՛ր... հա՛յ - կը - մեռ
 2. հա - ղիկն էլ հա՛ - մա պիտե՛ր պի - տե՛ր... հա՛յ - կը - մեռ
 3. հա - ղիկն էլ խո՛նճի - ըն - կը պի - տե՛ր... հա՛յ - կը - մեռ
 4. հա - ղիկն էլ լա՛յ - կա - մա պի - տե՛ր... հա՛յ - կը - մեռ
 5. հա - ղիկն էլ սե՛ն - լա - մա պի - տե՛ր... հա՛յ - կը - մեռ

53. Մաղիկն էլ ինչե՛նի՞ պիտեր

Ալիսալ
Cantabile

Հա - ղիկն էլ ի՛նչ - ըն - կը պի - տե՛ր...

հա՛յ - կը - մեռ... որ... փառք - ու - փառք...

Փառք... ու սե՛ն - լա... խո՛նճի ի՛նչ - լա - մա

ԹԱԳՎՈՐԱՄԵՐ, ԹԱԳՎՈՐԱՆԵՐ, ՔԱՎՈՐ ԵՎ ԱՅԼՆ

54. Գալեց, ընդեք բազմորակեր

55. Գալեց կանգեք զբազմորակեր

56. Թագավորի ջախիր կանգնած պիտեր

54. Գաղեր, բերեք թագնորամներ

55. Գտե՛ք կոմիտեի գրառվածքները:

100

100

Treble clef, key of C major, 2/4 time. The melody consists of the following notes: C4 (quarter), E4 (quarter), G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), A4-G4 (beamed eighth notes), F#4 (quarter), E4 (quarter), D4 (half).

Lyrics:

The - old - folk - s - at - home
 The - old - folk - s - at - home
 The - old - folk - s - at - home
 The - old - folk - s - at - home

100

Andante

ph - ph praz - lah . . . ah praz - ah - phic . . . Uam - dah dap - lah - dap - lah.

100

The first system of musical notation for 'The Rose Tree' consists of two staves. The top staff is a treble clef with a key signature of one flat (B-flat). It contains a melody of eighth notes: G4, A4, Bb4, A4, G4, F4, E4, D4. The bottom staff is a bass clef with a key signature of one flat (B-flat). It contains a bass line of eighth notes: D3, C3, Bb2, A2, G2, F2, E2, D2.

56. Թագավորի քրայոր կառնեռան պիտեր

The first staff of the musical score for 'The Rose Tree' is written in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). It contains the first five notes of the melody: D4 (quarter), E4 (quarter), F4 (half), G4 (quarter), and A4 (quarter). Below the staff, the lyrics 'The - rose - tree - the rose - tree -' are written, with the first note 'The' aligned under the D4 and the last note 'tree' aligned under the A4.

gung - mung pit - tung
 mung - tung pit - tung

in - tree, green - tree,

 tree - tree, tree - tree

- 2) Միասնական մեջ կառավարում պետությունը, (Արդյուն 1)
 - 3) Միասնական խոսք կառավարում պետությունը, (Արդյուն 1)
 - 4) Միասնական բարձրագույն կառավարում պետությունը, (Արդյուն 1)
 - 5) Միասնական ազգային կառավարում պետությունը, (Արդյուն 2)
 - 6) Միասնական քաղաքացի կառավարում պետությունը, (Արդյուն 1)
 - 7) Միասնական խաղաղության կառավարում պետությունը, (Արդյուն 1)
- Ինչպես «ամբողջական» տարածված էր այսպիսի մտային գործընթացը:

ՁԻՈՒ ԳՈՎԵԸ

57. Թագվոր, քո ձիուն

58. Թագվոր ձիավոր

59. Թագվոր, քո ձիուն

57. Phragmites, po di habitat

28. Թաղվոր & համայն

2. Քաղաքի մեր կառույցների պատկերը, հիմքը, է
3. Քաղաքի մեր կառույցների պատկերը, հիմքը, է
4. Քաղաքի շտաբային կառույցների պատկերը, հիմքը, է
5. Քաղաքի մեր կառույցների պատկերը, հիմքը, է
6. Քաղաքի մեր կառույցների պատկերը, հիմքը, է
7. Քաղաքի մեր կառույցների պատկերը, հիմքը, է

59. [Pawagi] n.p. gen & h.male

[illegible]

ՆԱՐՍ ՈՒ ՓԵՍԻ ՊԱՐԵՐ

Ճօ. Նարայ, էլլի յար

Ճի. Այ, իմ հարստի դառնիկ

Ճշ. Դեմ կրնա խաղա

ՀԱՐՍ ՈՒ ՓԵՍԻ ՊԱՐԵՐ

60. Հարայ, էլի բար

Հա - թա՛հ, էլ - լի էլ - լի էլ - թի էլ - թի բար,
 հա - թա՛հ, թի՛ւ - լի, թի՛ւ - լի, թի՛ւ - լի, թի՛ւ - լի՛ բար,
 Բա - լի հա - թա՛հ էլ - լի, հա - թա՛հ էլ - լի,
 Էլ - լի, էլ - լի, էլ - լի բար, հա - թա՛հ հա - թա՛հ
 էլ - լի, էլ - լի, հա - թա՛հ, թի՛ւ - լի, թի՛ւ - լի, թի՛ւ - լի,
 թի՛ւ - լի բար, բար, հա - թա՛հ, էլ - լի, էլ - լի,
 էլ - լի, էլ - լի, բար, հա - թա՛հ, թի՛ւ - լի,
 թի՛ւ - լի, թի՛ւ - լի, թի՛ւ - լի, բար

61. Այ, խմ հարսուհի դուրի՛ն

Շուկ - Շուկ անկողն
 Կնիկն անկողն
 Այ - խմ հա - թա՛հ լի՛ւն, հա - թա՛հ, հա - թա՛հ, էլ - լի,
 լի՛ւն, լի՛ւն, հա - թա՛հ, էլ - լի, հա - թա՛հ, հա - թա՛հ, էլ - լի,
 հա - թա՛հ, հա - թա՛հ, էլ - լի, հա - թա՛հ, հա - թա՛հ, էլ - լի,
 հա - թա՛հ, հա - թա՛հ, էլ - լի, հա - թա՛հ, հա - թա՛հ, էլ - լի

62. Յեմ կրեա խաղա

(Միջուկ՝ Կուրախյան)

Յեմ կրեա

Յե՛մ... յե՛մ... յե՛մ... կրք - եա... խա - ռա.

յե՛մ... յե՛մ... յե՛մ... կրք - եա... խա - ռա.

ժառ... ժառ - ժառ - ըջա... կը - ճըռ - - ճը - ռա.
 ժառ... կռ - չը - կըռ... կը - ճըռ - - ճը - ռա.

ա - եռ - ըջ ժա - ըջա... կը - ճըռ - - ճը - ռա.
 կե - առ - ըջա կը - ռա... կը - ճըռ - - ճը - ռա.

ՆԱԲՐՈՒՆ ՏԱՆԵԼԻՍ

63. Տանեն, թող տանեն

64. Խաբսնիկ, վեդ էյի

65. Արդ, հրամանալ Աստվածային

ՀԱՐՍԻՆ ՏԱՆԵԼԻՍ

63. Տանեն, թո՛ղ տանեն

Լայնաշունչ

Largando

Sa - nen, to'gh ta - nen, ta - nen, to'gh ta - nen,
Za - ta - k'hin k'el - pe - ren, Za - ta - k'hin k'el - pe - ren:
Ga - m'urj ka - yel - gep, ka - m'urj ka - yel - gep,
a - k'el' en an - gu - gep, a - k'el' en an - gu - gep:
A - hu, ju - ren - do - ra - yel - gep, ju - ren - do - ra - yel - gep... և այլն:
Ավարտն՝
ju - ren - do - ra - yel - gep:

64. Խարսնիկ, վե՛ր էլի

(Մոկաց Գնեկանց գյուղ)

Ասերգի նման
Come recitativo

Khars - nik, ve'el'eli, na - yaq m'hi - t - ni,
zu - hen tu - ru - v'el'eli, to - noq m'hi - t - ni:
Khars - nik, ve'el'eli, p'hi - n to - wa - a - hu - ten,
q'el'an - q'el'at m'hi - a - nen, p'hi - n to - wa - a - hu - ten:

65. Արդ հրամանավ Աստվածային

Լրջորեն, ասերգի նման
Con seriate, come recitativo

Ard', hra - ma - na - va - Astv - tsay - in
G'uz - ya - l' z'hi - tu - ta, k'uz - ya - l' p'ri - tu - ta,
el' - hu - ra - q'ut' el' - hu - ra - q'ut' - tsay - in
k'el' - hu - ra - q'ut' el' - hu - ra - q'ut' - tsay - in
k'el' - hu - ra - q'ut' el' - hu - ra - q'ut' - tsay - in

ՆՈՐԱՆԱԴՐՈՒ ԼԱՅՈՇ

66. Մերիկ ջան հալալ

67. Դուն հալալ մերիկ

68. Դուն հալալ, մերիկ

69. Մերիկ, դուն հալալ

70. Էեմքիկ, մի՛ ժաժա

71. Մի՛ լար մարիկ

72. Կերքա՛մ, մայրիկ

73. Օյ, օյ, բա՛ման, դարձա՛ր

ՆՈՐԱՀԱՐՍԻ ԼԱՅՈՒՆ

66. Մերիկ ջան հալալ

Moderato, poco rubato

Մե - րիկ ջան հա - լալ
Քու - րիկ ջան հա - լալ

մե - րիկ ջան հա - լալ
քու - րիկ ջան հա - լալ

ե - կած կը տա - նեն

քու սըր - տիկ դա - լար, ե - կած կը տա -

- նեն քու սըր - տիկ դա - լար:

67. Դուն հալալ մերիկ

Դուն հա - լալ մե - րիկ
Դուն հա - լալ քու - րիկ

դուն հա - լալ մե - րիկ
դուն հա - լալ քու - րիկ

ե - կած կը տա - նեն

սըր - տեղ դա - լա - րիկ:

68. Դուռն հաղալ, մերթիկ

Շափաղիկ, արքայ լավիկ

Shapaghlik, pook rakhik

69. Մերթիկ, դուռն հաղալ

Շափաղիկ, արքայ լավիկ

Shapaghlik, pook rakhik

70. Հեմերթիկ, մի՛ ժաժա

Lamaghlik

Lamaghlik

71. Մի՛ լար մարթիկ

Շափաղիկ

Shapaghlik

72. Կերթամ, մալիկ (Ընթաց)

Allegretto
Allegretto

Կը - քան - _____ զիջ - զիջ - _____ կը - քան - _____
 ար - զիջ - _____ կը - զիջ - _____ քան օր օր - _____ օր _____
 քան ե - _____ զիջ - զիջ - _____ ես - քան - _____ քան քան - _____
 ես - քան - _____ կը - լոյս - _____ քան - _____

73. Օյ, օյ, յաման դարիպո (Ճիշտ/ճիշտ, նույնպես օրոյ)

Allegretto
Allegretto

Օյ, _____ օյ, _____ օյ, _____ քան - զիջ - _____ քան - զիջ - _____
 Օյ - զիջ, _____ քան - զիջ - _____ զիջ - զիջ, _____ քան - զիջ, _____ քան - զիջ, _____ քան - զիջ, _____
 օյ - զիջ, _____ քան - զիջ, _____ քան - զիջ, _____ քան - զիջ, _____ քան - զիջ, _____ քան - զիջ, _____

**ԹԱԳՎՈՐԻ ՄԵՐ,
ԴՈՒՍ ԱՐԻ**
թագավորի տանն առջև

74. Թագավորի մներ, դուռ արի
75. Թագավորի մներ, դուռ արի
76. Թագավորի մներ, դուռ արի
77. Թագավորի մներ, դուռ արի
78. Թագավորի մներ, դուռ արի
79. Թագավորի մներ, տյուռ արի
80. Թագավորի մներ, տյուռ արի
81. Թագավորի մներ, դյուռ արի
82. Թագավորի մներ, դյուռ արի
83. Թագավորի մներ, դուրս արի
84. Թագավորամեր, դուռ արի
85. Խաբսի կեսուր, դուռ արի

ԹԱԳՎՈՐԻ ՄԵՐ, ԴՈՒՍ ԱՐԻ
(Թագվորի տան առջև)

74. Թագվորի մեր, դասս արի

Թագ - վո - թի մեր, դա՛սս ու - թի... տես թե ին - յի՞ն

հեղ թե - թե, Թագ - վո - թի մեր, դա՛սս ու - թի... թե Թագ

թե - Թագ... հեղ թե - թե, Թագ - վո - թի մեր, դա՛սս ու - թի...

թե Թագս ու՛մ - Թագ... հեղ թե - թե, Թագ - վո - թի մեր, դա՛սս ու -

թի... թե դա՛սիս դա՛ս - Թագ... հեղ թե - թե

75. Թագվորի մեր, դասս արի

Միջակ
Moderato

Թագ - վո - թի մեր, դա՛սս ու - թի... տես թե ին - յի՞ն

հեղ թե - թե, Թագ - վո - թի մեր, դա՛սս ու - թի...

թե - դա՛սի կես Թագ... հեղ թե - թե
տես... հեղ թե - Թագ... հեղ թե - թե

76. Թագվորի մեր, դուս արի

Միջին
Allegretto

Թագ - վո - ըն մեր, դո՛ւս արի - տես չե՛ յն - չեր
 ևնք չե - չե՛ն չե - չե մի խոսես ևնք չե - չե՛ն
 յո տեսնա՛նք արի - յոս ևնք չե - չե՛ն

77. Թագվորի մեր, դուս արի

Թագ - վո - ըն մեր, դո՛ւս արի - տես չե՛ յն - չե՛ն ևնք չե - չե
 յոս - վո - ըն մեր, դո՛ւս արի - չե՛ն յոս չե՛ յոս ևնք չե - չե՛ն

1. Թագվոր՝ ըն մեր, դո՛ւս արի.
 Տես չե՛ յնչե՛ն ևնք չե՛ն.
 Թագվոր՝ ըն մեր, դո՛ւս արի.
 Ին յոս չե՛ յոս ևնք չե՛ն:
2. Թագվոր՝ ըն մեր, դո՛ւս արի.
 Տես չե՛ յնչե՛ն ևնք չե՛ն.
 Թագվոր՝ ըն մեր, դո՛ւս արի.
 Ին կո՛ղ կո՛ղ ևնք չե՛ն:
3. Թագվոր՝ ըն մեր, դո՛ւս արի.
 Տես չե՛ յնչե՛ն ևնք չե՛ն.
 Թագվոր՝ ըն մեր, դո՛ւս արի.
 Ին յոս չե՛ յոս ևնք չե՛ն:
4. Թագվոր՝ ըն մեր, դո՛ւս արի.
 Տես չե՛ յնչե՛ն ևնք չե՛ն.
 Թագվոր՝ ըն մեր, դո՛ւս արի.
 Ին պո՛ղ պո՛ղ ևնք չե՛ն:

78. Թագվորի մեր, դուս արի

Միջին
Allegro moderato

Թագ - վո - ըն մեր, դո՛ւս արի - տես չե՛ յն - չեր և՛ չե - ըն
 արի - դու՛ս արի - և՛ չե - չե չե - դու՛ն եր - կոս - դու՛ն չե - չե

82. Թագվորի մեր, դո՛ւս արի

Միջակ
Allegretto

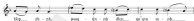
Թագ վո - յի մեր, դո՛ւս ու - յիս... դո՛ւս առ յոս-տը զե՛մ ու - յիս

83. Թագվորի մեր, դո՛ւս արի

Հանգստե
Tranquillo

Թագ - վո - յի մեր, դո՛ւս ու - յիս... ու եւ յի յի - յիս

մեր յի - յիս, Թագ - վո - յի մեր, դո՛ւս ու - յիս...

յի թուղ, ու՛մ - յիս մեր յի - յիս

84. Թագվորամեր, դուս արի

(Մեղադրանք)

Թագ - վո-րո-մեր, դուս ու - յիս... ու եւ, յի յի - յիս, մեր յի - յիս

85. Խարսի կեսուր, դուս արի

Միջակ
Allegretto

Խար - սի կեսուր, դո՛ւս ու - յիս...

յի դո յո-վո, դո՛ւ - վո, եւ յի - յիս
յի եւմ, կոս - յո, եւ յի - յիս
յի թուղ, ու՛մ - յիս, եւ յի - յիս
յի յի - կի, յի - յո, եւ յի - յիս
յի յի - կի, յի - կո, եւ յի - յիս
յի յի - կի, յի - կո, եւ յի - յիս
յի յի - կի, եւ յի - յիս

ԿԱՏԱԿԵՐԳԵՐ, ՇԱՐՑ ՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆ...

86. Մեք թագվորին ինչ պիտի

87. Ընդիզան

88. Ընդիզան

89. Ընդիզան

90. Ընջույան

91. Նա լուս էր

92. Նա լուս էր

93. Նա լուս էր

94. Նա լուս էր

95. Ընվերի գլխախնձոր

96. Այն վերի գլխախնձոր

ԳԱՏԱԿԵՐԳԵՐ, ՀԱՐՑ ՈՒ ԴԱՏԱՍԽԱՆ...

86. Մեր թագավորին ի՞նչ պիտի

Քննարկ - պարզաբան
Analyze into simple

Մեր թագ - ավ - րին... ի՞նչ պի - տի... ի՞նչ պի - տի... ի՞նչ պի - տի...

պի - տա - րան յա - րեկ պի - տի... յա - րեկ պի - տի... յա - րեկ պի - տի...

1. Մեր թագավորին ի՞նչ պիտի:
Մի թագան չապեկ պիտի:

2. Մեր թագավորին ի՞նչ պիտի:
Մի թագան չառժամ պիտի:

3. Մեր թագավորին ի՞նչ պիտի:
Մի ժամանակ թագան պիտի:

4. Մեր թագավորին ի՞նչ պիտի:
Մի թագան չառժամ պիտի:

5. Մեր թագավորին ի՞նչ պիտի:
Մի ժամանակ թագան պիտի:

6. Մեր թագավորին ի՞նչ պիտի:
Մի թագան չառժամ պիտի:

7. Մեր թագավորին ի՞նչ պիտի:
Մի թագան չառժամ պիտի:

8. Մեր թագավորին ի՞նչ պիտի:
Մի թագան չառժամ պիտի:

87. Էն դիզան

Մեղ քանիս $\text{♩} = 48$

Էն դի - զան, թա - ր - ան դի - զան... ան - ան... Էն ա՛յն է:

Էն դի - զան, թա - ր - ան դի - զան... ան - ան... Էն ա՛յն է:

1. Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:
Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:

2. Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:
Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:

3. Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:
Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:

4. Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:
Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:

5. Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:
Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:

6. Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:
Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:

7. Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:
Էն դիզան, թա - ր - ան դիզան, անեմք Էն ա՛յն է:

88. Էն դիզան (Ռշտունյաց)

Հումորով
Con spirito

Էն դի-զան, բետ-բետ դի-զան տե-սեք էն ո՞րն է,
Էն դի-զան, բետ-բետ դի-զան գե-դի ոես-ներն է:

89. Էն դիզան

f scherzando
1. Էն դի-զան, բետ-բետ դի-զան, տե-սեք էն ո՞րն է:
3. Էն ա-րև, երկ-նուց ա-րև, տե-սեք էն ո՞րն է:

mf con spirito
Էն դի-զան, բետ-բետ դի-զան գե-դի ոես-ներն է:
Էն ա-րև, երկ-նուց ա-րև մեր թա-գա-վորն է:

f scherzando *mf*
2. Ճըն-ճըղ-ներ ճըլ-վը-լա-լեն տե-սեք էն ո՞րն է:
4. Էն լու-սին ամ-պե-րի մեջ, տե-սեք էն ո՞րն է:

mf ironico
Ճըն-ճըղ-ներ ճըլ-վը-լա-լեն էն տի-րա-ցուքն է:
Էն լու-սին ամ-պե-րի մեջ մեր թա-գու-հին է:

90. Էն քուլան

Հումորով
Con spirito

Էն քու-լան, բամ-բը-կի քու-լան տե-սեք էն ո՞րն
էր, Էն քու-լան, բամ-բը-կի քու-լան
մեր թա-գու-հին էր:

91. Նա լուս էր

Համադրված

Con spirito

Նա լուս էր, ի՛նչ լուս է - լուս, ա՛ն - սկս, ա՛ն ի՛նչ, ի.....

Նա լուս էր, ի՛նչ լուս է - լուս, է - թե՛ս, էր - սոսքե ի.....

2. Նա լուսեմանը ստապա էջափն, տեսից ա՛ն ի՛նչ ի - Նա լուսեմանը ստապա էջափն, սոսքեմանցից ի
3. Նա լուսեմանը տեսից, տեսից, տեսից ա՛ն ի՛նչ ի - Նա լուսեմանը տեսից, տեսից, տեսից ի
4. Նա լուսեմանը ի՛նչ լուսնն էս մեջ, տեսից ա՛ն ի՛նչ ի - Նա լուսեմանը ի՛նչ լուսնն էս մեջ, մեջ տեսից տեսից ի
5. Համադրված լուսեմանը սոսքե, տեսից ա՛ն ի՛նչ ի - Համադրված լուսեմանը սոսքե, լուսեմանը տեսից ի
6. Համադրված էջափն, էջափն, տեսից ա՛ն ի՛նչ ի - Համադրված էջափն, էջափն, տեսից ա՛ն ի՛նչ ի
7. Նա լուսնն էր, է՛ր, է՛ր, է՛ր, է՛ր, տեսից ա՛ն ի՛նչ ի - Նա լուսնն էր, է՛ր, է՛ր, է՛ր, տեսից ա՛ն ի՛նչ ի

92. Նա լուս էր

Նա լուս էր, ի՛նչ լուս է - լուս, լուս է - լուս,.....

ա՛ն - սկս, ա՛ն ի՛նչ, ի..... Նա լուս էր,

ի՛նչ լուս է - լուս, ի՛նչ լուս է - լուս, լուս - սկս, տեսից տեսից ի

93. Նա լուս էր

Ադապտացիա

Adagio moderato

Նա լուս էր, լուս - լուս է - լուս, ա՛ն - սկս, ա՛ն ի՛նչ, ի

Նա լուս էր, լուս - լուս է - լուս, է - թե՛ս - սոսքե, տեսից ի

Համադրված

Համադրված է - լուս, է՛ր, է՛ր, է՛ր, է՛ր, է՛ր, տեսից - լուս - լուս - լուս,.....

ա՛ն - սկս, ա՛ն ի՛նչ, ի.....

94. **Two more to go**

Duetting]
Come apart!

The musical score consists of three systems of music. The first system has a treble clef and a key signature of one flat. It begins with a whole rest followed by a half note G4, then a quarter note A4, and a half note Bb4. The second system continues with a half note C5, a quarter note Bb4, and a half note A4. The third system concludes with a half note G4, a quarter note F4, and a half note E4. Below each staff are lyrics for two voices.

Voice 1
Vice

Voice 2
Vice

Let's - go! Let's - go! Let's - go! Let's - go! Let's - go! Let's - go!
I - like - you I - like - you I - like - you I - like - you I - like - you I - like - you

Let's - go! Let's - go! Let's - go! Let's - go! Let's - go! Let's - go!
I - like - you I - like - you I - like - you I - like - you I - like - you I - like - you

Let's - go! Let's - go! Let's - go! Let's - go! Let's - go! Let's - go!
I - like - you I - like - you I - like - you I - like - you I - like - you I - like - you

95. Լին գեղի գլխավորները

[illegible]

... *Hydrophilidae*, the *hydrophilidae* are,
Hydrophilidae, the *hydrophilidae* are,
Hydrophilidae is *Hydrophilidae*, the *hydrophilidae* are

Գրքի կնիքը եղի՞ր քո՞ւ ... Գրքը քանակի՞նք ու,
 Հեղինակը ի՞նչպե՞ս ... Կարճագույնի՞նք ու,
 Դարձի՞ր քո քոյր քանի ... Ի՞նչ անգիտե՞լիք ու

96. Այն վերի գլխախեանք

Հասկացում
Cantabile

Այն վեր - ընդ
զոյ - խա խոյն ձոր, հար - զնոյ աշ - և
հա

Այն վեր - ընդ
զոյ - խա խոյն ձոր, հար խա - զնոյ ձորն և

Այն աշխարհներս ... մեր քաղաքին է
Այն մարդ թխեանքներ ... կարանքներն են
Այն երբեք հաջողություն ... հաջողություններն են
Այն միայն պահպան խեղճ ... հար քաղաքներն է
Այն յեղ - միկ հաջողություն ... հար քաղաքներն է

—Այն վերի գլխախեանք— ի հարանգի

Հեղինակ մարդասիրտ հարցնելով է հա ...
հարանգներն են
Պարտեզ կարանգներով ... մեր կարանգներն է
Անհատը շատը կարգելով ... մեր քաղաքներն է

Մանուկը աշխարհում ... մեր քաղաքներն է
Կրթության շխարհներով ... մեր քաղաքներն է
Մարդ աշխարհ, հիշատակներով ... հարանգներն են
Պարտեզով անհար քաղաք ... հարանգներն են
Մարդ անհարանգ քաղաք մարդ ... հարանգներն են
Անհար քաղաքներն ... հարանգներն է
Միայն աշխարհ, աշխարհներ ... հարանգներն է
Մարդիկ միայն աշխարհ աշխարհ ... շխարհներն է

ԽՆՁՈՒՑՔԻ ԵՐԳԵՐ

97. Խումար պսակել՝ երես բաց

98. Խումար

99. Անեմ, եղբամ էն սարդ

100. Անեմ, եղբամ իմ յարդ

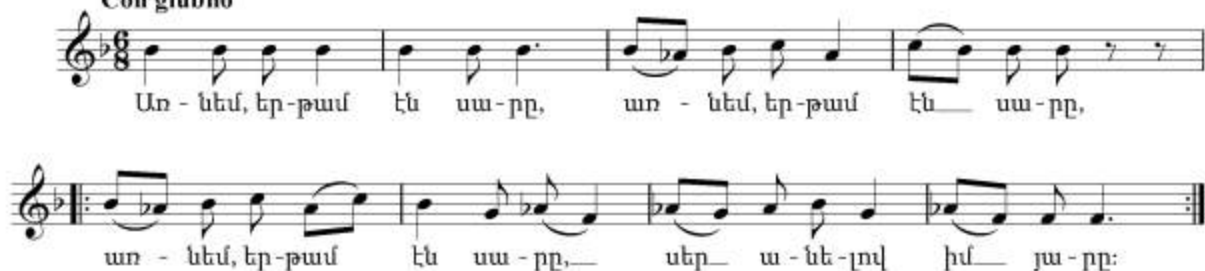
101. Կուտ ու կես կորեկ ունեմ

102. Կեք էյի, հայ

103. Կեք էյի, հայ

99. Առնեմ, երթամ էն սարը

Հրճվալից
Con giubilo

Վերան եմ զարկել դարին,
Պայման եմ դրել տարին,
Տարին թող գա, լրանա,
Հետը բերե իր բարին:

Հենց որ ծաղկի արևը,
Քեզի դրկեմ բարևը,
Իմանամ դու իմ յարն ես,
Առնեմ ելնեմ վերևը:

Քարն տակին պաղ աղբյուր,
Արծաթի թաս, ոսկի ջուր.
Ես կը վառիմ քո սիրուն,
Սի թաս ուզեմ, երկուս տուր:

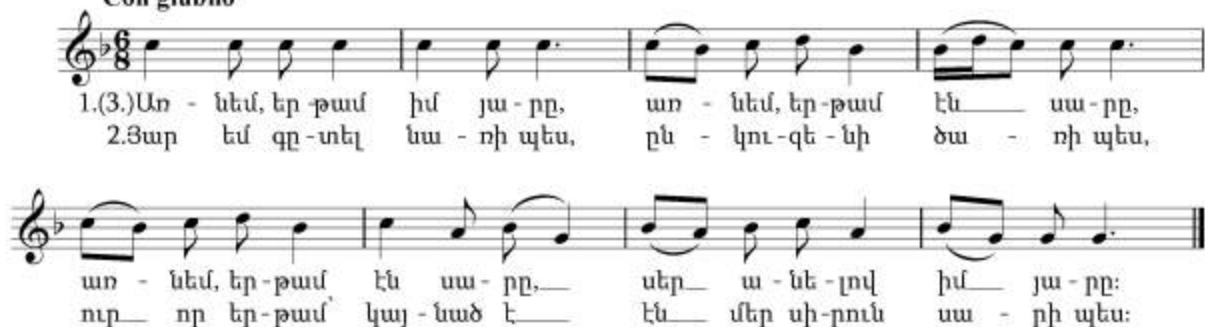
Առնեմ, երթամ ...

Առնեմ, երթամ...

Առնեմ, երթամ...

100. Առնեմ, երթամ իմ յարը

Հրճվալից
Con giubilo

101. Կոտ ու կես կորեկ ունեմ

Փոքր ինչ թեթև
Facile

102. ʌk'p tɪh, hu' (Ura2)

Overlapped
Example

103. ʌk'p tɪh, hu' (Ura2)

**ՊՍԱԿԻ ՎԵՐՁԻՆ
ՕՐԸ ԱՅԳԱՐԱՅԸ
ՈՂՋՈՒՆԵԼՈՒ ԵՐԳԵՐ**

-
104. Անալիտիկական բաժնի լուս
105. Անալիտիկական բաժնի լուս
106. ԷԳ բաժնի

ՊՍԱԿԻ ՀԱԶՈՐԴ ՕՐԸ ԱՅԳԱԲԱՅԸ ՈՂՋՈՒՆԵԼՈՒ ԵՐԳԵՐ

104. Առավոտուն բարի լուս

Ժպտուն
Giacoso ♩ = 138

mf

con amore

գուրգուրալով

con entusiasmo

սրտալի

dolcissimo

անուշիկ

assoluto

հաստ հաստ

brillante

փայլուն

pp

Tutti f

տա-րան ծա - մը
կայ - նե - ցու - ցին,
ա - վե - տա-րան
կար-դա - ցու - ցին,
ձե - ոք ձե - ոին
տը - վե - ցու - ցին:

Միջակ

գուռ-նա դա - յիր չա - լե - ցու - ցին, կա - նաչ կար-միր
տա-բան ժա - մը
ա - վե - տա-բան
ձե - ող ձե - դին

հա - գե - ցու - ցին, տույ, տույ, տույ, տույ, տույ,
կայ - նե - ցու - ցին,
կար - դա - ցու - ցին,
տը - վե - ցու - ցին,

տույ, տույ, տույ, բախ-բամ լո - րիկ,

չա - նըմ լո - րիկ, յա - բըմ լո - րիկ,

մա - նըմ լո - րիկ, վա-բըմ լո - րիկ:

106. Էգ բարև

Միջակ
Allegro moderato

Էգ բա - րև, հայ, Էգ բա - րև, թա - գա - վո - րին

շատ ա - րև, Էգ բա - րև, հայ, Էգ բա - րև,

թա - գա - վո - րին շատ ա - րև:

ՁԱՆԱԶԱՆ ՆԿԱԳՆԵՐ ԵՎ ՊԱՐԵՂԱՆԱԿՆԵՐ

107. Հարսանեկան նվազ
(հարսին եկեղեցուց տուն բերելիս)

108. Մշո հարսանեկան

109. Հարսանեկան նվազ

110. Ճամփի պար

111. Պար

112. Ձամգարա

113. Ըորոր

ՋԱՆԱՋԱՆ ԿՎԳՆԵՐ,
ՊԱՐԵՂԱՆԱՐՆԵՐ

107. Հարսանեկան եկագ
(հարսին եկեղեցուց առն քերելիս)

108. Մշո հարսանեկան

109. Հարսանեկան եղբայր

Դանդաղ
Lento

110. Համփի պար

(Աղյուսակ)

Միջակ
Moderato

Պարարար են եղևորներսդ՝ հարցի
էջիցն ամենի ու վարարներսդ

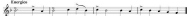
111. Պար

Արագ
Vivace

112. Թափաբա

Ընդհանր
Allegretto

113. Եղբայր

Ընդհանր
Allegretto

Նվեր հանձնեմք քան իմ քանի հարցանակներս
էջիցն ամենի և վարարներսդ

ԿԱՏԱՐՈՐՆԵՐ

Լուսինե Ազարյան

Օսերային երգչուհի և խմբավար, Կիևնալի կա-
մերային օսերային թատրոնի մեներգչուհի, Եր-
ևսեի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվա-
տորիայի դասախոս, բազմաթիվ միջազգային և
հանրապետական մրցույթների դափնեկիր Լու-
սինե Ազարյանն ափսոսել է Երևանի Կոմիտա-
սի անվան պետական կոնսերվատորիայի առ-
պիռակտորայի երգչախմբային ղեկիմիորության
(դաս.՝ պրոֆ. Դավիթ Դազարյան) և օսերային եր-
գեցողության (դաս.՝ պրոֆ. Արաքս Դալթյան) բա-
ժինները: Լուսինե Ազարյանը եղել է Հայաստանի
օադիոյի և հեռուստատեսության կամերային երգ-
չախմբի խմբավար, Հայաստանի երաժշտական
ընկերության մանկական երգչախմբի ղեկավար,
Հայաստանի «տաշին փոխ» «Լուսինե» անսամբլի
հիմնադիր և ղեկավար: Մինչ զրա հանդիսանում է
«Արեգ» ժողովրդական նվագարանների անսամբլի
հիմնադիրն ու ղեկավարը, «Արաքս» համույթի մե-
ներգչուհին, ինչպես նաև «Կարին» ժողովրդական
երգի-պարի անսամբլի խմբավարը:

Էդգար Խաչատրյան

Էդգար Խաչատրյանը 2000-2006 թթ. սովորել է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի դասական վոկալի բաժնում:

2006 թվականից հանդես է գալիս Թաթուլ Ալբուկյանի անվան Հայաստանի երգի-պարի անսամբլում որպես մենեբրդ:

2011 թվականին Հայաստանի Հանրապետության անկախության 25-ամյակի կապակցությամբ արժանացել է 22 մշակույթի նախարարության ոսկե մեդալի:

Արսեն Համբարյան

Երգի, երգահան, գրող, ճարտարագետ Արսեն Համբարյանը երաժշտական գործունեությունը սկսել է ծախելով 2008 թվականից՝ երաժիշտ ընկերների հետ հիմնադրելով «Արատուա» հայ խումբի ու երգի համույթը:

2012 թվականից աշխատում է Հայաստանի գրառնական և ժողովրդական երգի պետական անսամբլում որպես մենեբրդ:

2019 թվականից Հայաստանի գրողների միության անդամ է:

Անուշ Ստեփանյան

Անուշ Ստեփանյանը 2008-2018թթ. հանդես է եկել «Նարեկացի» արվեստի միության «Նարեկացի» նվագախմբում որպես մեներգչուհի:

2013 թվականից մինչ օրս երգում և հարվածային գործիքներ է նվագում ՀՀ մշակույթի նախարարության հովանավորությամբ ստեղծված «Ազգային գործիքների պահպանման և վերականգնման հիմնադրամի» «Զնար» հայ ավանդական գործիքների համույթում:

Այս խմբերի կազմում համերգային շրջագայություններով հանդես է եկել Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, Շվեյցարիայում, Հնդկաստանում, Ռուսաստանում, Թուրքմենիայում և այլն:

«Լաբելաջի» նվազախումբ

«Լաբելաջի» ժողովրդական նվագախմբների համույթը ստեղծվել է 2008թ. «Լաբելաջի» արվեստի միությունում հիմնադիր-նախագահ Լաբել Նարույթյանի ինքնաձուլմամբ, մի քանի քարեքար և արվեստասեր մարդկանց աջակցությամբ: Այն կանգն է կոչվել դեռևս 2005 թվականին կազմակերպված թատի և ցամաքային ակումբային դասընթացների հիստև վրա:

Հիմնադրման օրից մինչև 2015 թվականի հոմիսը համույթի գերարվեստական դեկադարն է եղել ՀՀ մշակույթի վաստակավոր գործիչ, ակումբի թատեսար Հոմիկ Մահակյանը, այնուհետև՝ կոմպոզիտոր, թատեսար ՀՀ վաստակավոր արտիստ Արտեմ Խաչատուրը: 2016թ. հոմիկարից «Լաբելաջի» ժողովրդական նվագախմբների համույթը վերակազմակերպվել և վերանվանվել է «Լաբելաջի» ժողովրդական գործիչների նվագախումբ:

Նվագախմբի առաջնությունն է երաժշտության միջոցով կապ հաստատել հայկական դարավոր մշակութային ժառանգության հետ՝ կամրոցելով անցյալը, ներկան և ապագան:

Նվագախումբը 2008 թվականից ի վեր համերգներով բազմիցս չորագայել է ինչպես Եվրոպայում, այնպես էլ Հայաստանի մարզերում:

2016-ին ժողովրդական նվագախմբների անասերների հանրապետական մրցույթ-փառատոնին Նվագախումբն արժանացել է Գլխավոր մրցանակի:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

«Լաբելաջի» արվեստի միության խոսք	3
Նախաբան	5
Ծեփ ընթացքը ժամանակակից մատուցմամբ	7
Ավանդական հարսանյաց ծեփ նկարագրություններ	12
Հարսանյաց ծեփ / Հատվածներ Երվանդ Լաբալանի «Ազգագրական հանդեսից»	24
Երգեր	35
Օրհներգ և ծնում	36
Չինացի երգեր	40
Ժողկրոնցի երգեր հարսի	42
Ժողկրոնցի երգեր / Թագվորի գույգեր և ծառի երգեր	46
Թագվորամեր, քազվորահեր, քաշոր	66
Ձիու գույգը	69
Հարս ու փեսա պարեր	71
Հարսին տանելիս	74
Նորահարսի լացը	76
Թագվորի մեր, դուստրի	80
Կատակերգեր, հարց ու պատասխան...	85
Խնկոցի երգեր	91
Դեսակի հաջորդ օրը այգաբացը ողջունելու երգեր	94
Ջանազան նվագներ և պարերյանակներ	100
Կատարողներ	103

գլխավոր խմբագիր՝
Սվետլանա Դանիելյան

երաժշտական խմբագիր՝
Լուսինե Ազարյան

սրբագրիչ՝
Մարինե Հարությունյան

նկարիչ՝
Մարտին Ակողյան

համակարգչային շարվածքը՝
Մարիամ Բրուտյանի

հնչյունային ռեժիսոր՝
Արմեն Եգանյան

երգիչ կատարողներ՝

Լուսինե Ազարյան (1-11, 13-17, 21, 23, 28-31,
34, 36, 38, 41-54, 56-58, 60-96, 101-106)

Էդգար Խաչատրյան (18-20, 22, 24-27,
32, 33, 35, 37, 39, 40, 55, 89-96, 104-106)

Արսեն Համբարյան (12, 59, 97-100)

Անուշ Ստեփանյան (10, 11, 15)

գործիքային կատարումներ՝

«Նարեկացի» նվագախմբի մենակատարներ՝
գեղ. ղեկ., թառահար **Արտեմ Խաչատուր** (107, 111)

Կարեն Մելքոնյան – բլուլ (108)

Էրիկ Հովհաննիսյան – քամանչա (107, 109)

Աննա Համբարձումյան – սանթուր (107, 110)

Սուսաննա Մանասերյան – քանոն (112)

Գագիկ Հակոբյան – դուդուկ (113)

գործադիր պրոդյուսեր՝

Նարեկ Յարութիւնեան

ՆԱՐԵԿԱՅԻ ԱՐԿԻՏԵՍԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ
NAREGATSI ART INSTITUTE

